

O R I E N T Á C I A
/ literárno-filozofické revue /
II

Samizdat.sk

Predhovor

Problémy súčasného sveta nemožno vidieť izolovane, pripisovať ich na vrub tej či onej ideológie. Sú nadčasové. Existujú tu hádam od nepamäti, odkedy sa ľudstvo vydalo na púť filozofických úvah, odkedy načrelo do hĺbín svojej existencie. Čím bližšie k súčasnosti, tým sa otázky Bytia stávajú čoraz naliehavejšími. Hlavne ak zoberieme do úvahy ono "odcudzenie", "zabúdanie sa", "des", "starosť", ak by sme chceli použiť Heideggerovu terminológiu. "Existenciál" sa stal už takmer čímisi "mód-
nym", akýmsi prejavom súčasného nonkonformizmu. Filozofia však nezotr-
vára len na platforme "odcudzenia", ale orientuje sa skorej ku snahe
uniknúť "desu" - ku "starosti". Möhli by sme povedať, že "zachrániť
niečo zo svojho života, nájsť v jeho konečnosti zmysel"¹ je "hlbším pre-
konaním konečnosti"². A tu je dôležité, aby sa človek vrátil ku svojej
podstate, k onomu "prehistorickému". Je to návrat k "veciam samým a
hľadanie pôdy vo svete každodenného života"³, je to hľadanie spojív s
okolitým svetom, v ktorom sa človek nestáva len obeťou desu a starosti,
ale buduje si vzťah k iným ľuďom založený na viere v človeka. Viera,
ktorá nie je pritakávaním nejakej dogme, alebo ideológii, ale rodí sa na
pôde dualizmu "v dvojakom svete"⁴, kde v jednom sme "svojim myslením, v
druhom životom."⁵ Snaha o prekonanie tohto dualizmu je návrat k "prirodze-
nému svetu". "Tak v centre nášho sveta ide o to dôjsť od púheho daného
života k manifestácii ~~života~~ života k ~~maní~~ pravého a k tomu dochádza
pohybom, otriasajúcim objektívnu zakorenenosť a odcudzenosť v úlohe, v
zvecnení - najprv pohybom rýdzo negatívnym, pohybom, ktorý otriasa pri-
pútanosť k životu, oslobodzuje bez ďalšieho odhalenia a potom pohybom
pozitívne manifestujúcim podstatu - ako univerzálny život, plodiaci
všetkých vo všetkých, provokujúcim k životu v druhom, k prekročeniu se-
ba smerom od druhého a sním opäť do nekonečna."⁶ Tuná je vyjedrená zá-
kladná myšlienka tohoto procesu začínajúceho v Heideggerovej filozo-
fickej iniciatíve, ktorú ďalej rozvinul Husserl svojou fenomenologic-
kou analýzou a z ktorej nakoniec vychádzal i sám Patočka.

Východiskom v návrate k "prirodzenému svetu" je "generatívna spomienka
uvádzajúca človeka do pospolitého života minulosti."⁷ Ak hovoríme o
pospolitom živote minulosti máme tu namysli "obec"; antickú polis. Aris-

1 V. Bělohorský: O úlohe odborníka a filozofa v našej dobe.

2 J. Patočka: Prirodzený svet a fenomenológia; Existencializmus a feno-
menológia, Bratislava 1967

3 O. Kuba: Doslov ku knihe "Okno a duch" od Merleau-Ponty.

4 J. Patočka: Prirodzený svet a fenomenológia.

5 tamtiež

6 tamtiež

7 E. Husserl: Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie; Praha 1972

toteles charakterizuje "obec" ako "útvár prirodzený a že človek je bytosť prirodzene určená pre život v obci, a že ten, kto od prirodzenosti a nielen náhodou žije mimo obec, je bytosťou buď špatnou, alebo lepší než človek, ako tiež muž, o ktorom Homér s výčitkou poznamenal: Bratstva, práva i krba sa zrieka taký človek. Lebo taký človek zároveň je podľa svojej prirodzenosti vojnychtivý, pretože žije osamelo ako zbabelý kameň v hre".⁸ Život v polis je oným "oslobodením sa k životu", kde život nadobúda opäť zmysel, je rehabilitáciou duchovného života. Sokrates vo svojej obrannej reči hovorí: "Drahý priateľu, si Aténčan, príslušník obce najmocnejšej a najprosnulejšej múdrosťou a silou, a ty sa nehanbíš starať o to, aby si mal čo najviac peňazí a slávy a cti, o rozum však o pravdu a o dušu, aby bola čo najlepšia, sa nestaráš?"⁹ Starostlivosť o dušu je tu ponímaná ako snaha vymaniť sa z profánneho, "všedného dňa práce a obživy".¹⁰

Život v polis znamená nevyhnutne konflikt s organizovanou mocou, ktorá polis poníma ako nástroj provokácie, rušiaci jej samotnú hierarchickú štruktúru. V napätí, vznikajúceho na pôde tohto antagonizmu, legitimuje sa obeť ako jediný prostriedok príslušnosti k polis. Obeť znamená vzdať sa privilégii, ktoré mi poskytuje to svetské, vyjsť zo všeobecnej rezignácie a angažovať sa vo vnútri obce. V polis si najevidentnejšie uvedomujeme význam "druhého T₂", kde "kontakt s druhým je vlastným centrom nášho sveta."¹¹

Bělohradský vychádzajúc zo sociologickej analýzy rozvíja myšlienku prináležitosti k polis existujúcu ako jednu z alternatív mimo organizované aparáty a inštitúcie. K pojmu polis pridružuje pojem p a r a l e l n ý, aby ho zámerne aktualizoval a vtisol mu konkrétnu podobu, dávajúc paralelnú polis do súvisu so vznikom Charty 77. "Patočka zhrňuje historickú motiváciu Charty 77, keď hovorí, že ľudia dnes zase vedia, že existujú veci pre ktoré sa trpí a že veci, pre ktoré sa trpí sú tie, pre ktoré stojí za to žiť."¹² Bělohradský sa vyhýba jednostrannej kritike nejakého spoločenského modelu, ale snaží sa problémy analyzovať z určitého nadhľadu nezaujatého pozorovateľa. Krízu západnej demokracie poníma nie ako krízu "reprezentovateľnosti inštitúcií, ale reprezentovateľnosti človeka".¹³ Tým súčasne nadväzuje na Patočkovu tézu, že "nie akýkoľvek človek je reprezentovateľný, ale len človek dejinný".¹⁴

⁸ Aristoteles: Politika, knihal.

⁹ Platón: Obrana Sokratova

¹⁰ V. Bělohradský: O úlohe odborníka a filozofa v našej dobe.

¹¹ J. Patočka: Prirodzený svet a fenomenológia.

¹² V. Bělohradský: O úlohe odborníka a filozofa v našej dobe.

¹³ tamtiež

¹⁴ tamtiež

Hľadanie alternatívnych riešení však nutne so sebou nesie nový pohľad na spoločnosť a na všetko, čo prináleží k fungovaniu jej samotnej. Sem bezpochyby patrí i politika, Bělohradský hovorí: "Strata politiky ako dymenzie vlastnej existencie je črtou neskorej doby... Politika dnes znamená akýsi obchod medzi aparátmi strán... Paralelná politika je tiež pokusom o obnovenie politiky v tomto hlbšom slova zmysle."¹⁵

Bělohradský hovorí z pozície exulanta, čo nakoniec i sám uznáva. Uznáva vlastnú porážku, žije s pocitom porazeného intelektuála: "Nepatrím k žiadnej víťaznej strane, nič z toho, čím som sa doposiaľ zaoberal sa neukázalo víťaznou ideou."¹⁶ Porážku neponíma ako rezignáciu, ako odchod do ústrania, ale spája ju s onou Patočkovou "solidaritou otrasených." Porážka je preto výzvou k tvorivému životu, k neustálemu hľadaniu seba samého práve na pôde porazeného: "Pokiaľ je to ešte možné, intelektuál musí pripomínať to, čo bolo porazené."¹⁷ Opäť sa nám tu objavuje onen "Sokratovský motív", kde "vedomie problematičnosti" a "porážky" nám umožňujú pochopiť zmysel našej existencie. To sú nové cesty filozofického uvažovania, to je zmysel práce filozofa. Husserl to charakterizuje slovami: "Pri svojom filozofovaní - ako by sme na to mohli zabúdať? - sme funkcionári ľudstva. Naše osobné vedomie zodpovednosti za vlastné pravé bytie filozofa je v našej vnútornej osobnej povolnosti späté súčasne i s vedomím zodpovednosti za pravé bytie ľudstva..."¹⁸ Marleau - Ponty na inom mieste hovorí: "Filozof na záver zamýšľania nemá pred sebou priepasť svojho ega alebo absolútneho vedenia, vidí však obrozený obraz sveta a seba v ňom spoločne s inými ľuďmi."¹⁹

V podobnom duchu o poslaní filozofie, o základných otázkach noetických, etických, náboženských a politických sa uberá i rozhovor Karla Čapka s T.G. Masarykom. Vznikol síce takmer pred polstoročím, ale jeho idey sú nadčasové. Čapek sa snaží predstaviť Masaryka nielen ako politika, ale hlavne ako človeka a humanistu. Masarykov* však nie je chápaný dogmaticky, nie sú to večne nemenné pravidlá a normy, ktoré boli komusi vnuknuté, alebo "zjavené". Sú súčasťou životnej praxe, sú vnášané do života, a len tam majú svoje opodstatnenie. "Teória má hodnotu i keď môže slúžiť praxi hneď"²⁰. Každá Masarykova vyslovená myšlienka je výzvou k dialógu, núti človeka vyjadriť sa, zaujať vlastný postoj. Preto Masarykova filozofia je živou filozofiou, je otvoreným myšlienkovým systémom, lebo sa neotápa v záplave intelektuálnych verbalizmov, neglorifikuje moc, alebo nadradené postavenie nejakej triedy. Svoju filozofiu nebuduje na špekulatívnych premisách, nehľadá záľubu v sofizmatoch, v rozhovore neza-

*humanizmus

¹⁵V. Bělohradský: O úlohe odborníka a filozofa v našej dobe.

¹⁶tamtiež

¹⁷tamtiež

bieha do slepých uličiek. Filozofia nie je záležitosťou len vyvolených, ale "každý mysliaci človek má nejakú svoju filozofiu, metafyziku, pokus o postihnutie zmyslu života a sveta." Problémy rýdzo filozofické sa stávajú viacmenej problémami zmyslu života, nemôže ich postihnúť a ohraničiť v rámci svojich kategórií len samotná filozofia, ale život sám. Práve od toho okamihu, keď "Sokrates zniesol filozofiu z nebies na zem" a stal sa sám obeťou "konfliktu vedenia a slepej viery" sa začína rodiť skutočná filozofia, prehĺbuje sa snaha o postihnutie vlastného ja - "človek bol prvotne radikálny objektivista, až neskôr obracia pozornosť na subjekt do svojho vnútra." ²² ²³ ²⁴

Dnes už pojmy ako pravda, spravodlivosť, čestnosť, znejú ako slová odriekané zo školských učebníc. Stali sa čímsi prebytočným, nehodiacim sa do "praktického života." Pre Masaryka nie sú zdevalvovanými frázami. Hovorí: "Etike je podriadený každý človek a celý, všetko čo prežíva a koná, teda i poznanie." A poznanie? - "Ísť za poznaním, to je pane život zvrchovane činný. Keď povieme veďa, mienime tým tiež úsilie, trpezlivosť, vytrvalosť, obetavosť, poctivosť - samé požiadavky života činného - a života mravného." ²⁵

Masarykov morálny kredit svedčí o kategorickom odmietaní prejavov násillia, je obžalobou každého politického ~~máxixix~~ diktátu, konkrétne v Hovoroch práve nastupujúceho fašizmu v Nemecku. Túto dobu charakterizuje slovami: "To je to: kde ľuďom nestačí ich rozum a súdnosť, musia si nájsť nejakú autoritu, noeticky často dosť pochybnú... Odtiaľ slepá viera, povera, cirkevnictvo; odtiaľ v politike - mýtická viera v kolektívne heslá... A tá kolektívna mystika nebýva často nič iného, než maskovaný egoizmus." ²⁶

Masarykova kritika fašizmu vychádza práve z viery v kresťansko - demokratické ideály, ktoré v dobách pred Mníchovom a krátko po ňom rozvíja ako novinár a spisovateľ i samotný Karel Čapek.

Najevidentnejšie sa prejavuje ľudský charakter v situáciách kritických. Tie bezpochyby plodí každá doba. Sú takí, ktorí sa vedia "povzniesť" nad existujúce pomery, dosvedčiť svoju lojalnosť servilitou, denunciaciou, alebo aspoň pritakávaním záujmom mocných. Iní sa utiahnú do ústrania, robiac si v tichosti svoje - rezignujú, alebo prepadajú nihilizmu. Dosvedčiť svoje človečenstvo i za takýchto okolností je činom heroickým. "Život sa nedá vyjadriť stavmi, ale činnosťou," hovorí Exupé- ²⁷

¹⁸E. Husserl: Krize evropských vied a transcendentální fenomenologie.

¹⁹Marleau - Ponty: Oko a duch a jiné eseje, Praha 1971.

²⁰Karel Čapek: Hovory s T.G.M., Praha 1937.

²¹tamtiež

²²tamtiež

²³tamtiež

ry. Činnosť, to je večné hľadanie pravdy, ktorá človeka duchovne povznáša: "Každý kto objaví nejakú samozrejmu pravdu, zatahne všetkých za rukáv, aby im ju ukázal."²⁸ A to dokáže len ten, kto sa "mení v sejbu",²⁹ pre ktorého sa stal život tvorbou, schopný rozdávať kus svojho ja a naplniť tak zmysel vlastnej existencie. A práve motív obete je tým impulzom, ktorý nám umožňuje oslobodiť sa od prízemnej matérie a hľadať tak cestu ku skutočnému ľudstvu. "Základný čin tu dostal svoje meno. Je to obeť. Obeť neznamená ani okleštenie, ani pokánie. Je to v podstate čin."³⁰ U Exupéryho neexistuje dištinkcia medzi slovami a činmi. Zomiera pri prieskumnom lete ako pilot a tým prináša obeť najvyššiu - svoj život.

Exupéryho filozofia je predchnutá vierou v človeka, ktorú spája vädno s vierou v Boha. Jeho religiozita je súčasťou neskonalej viery v ideály humanizmu. Viera v Boha nie je mu infantilnou útechou, nie je len iluzórnou náhražkou sproblematizovaného sveta, ale hľadá v nej zmysel Bytia. "Zanedbali sme Bytie"³¹. A práve v tomto bode odhaľuje skutočnú tvár fašizmu, onoho zlyhania človeka ako tvorcu vlastného Bytia, ako vedomia straty svojho dejinného poslania. Avšak "kamene na staveništi ležia len zdanlivo bez ladu a skladu, ak je kdesi na staveništi jeden jediný človek, ktorý má v mysli katedrálu."³² Katedrála predstavuje práve onu pospolitosť, kde "každý je zodpovedný za všetkých"³³. Zodpovednosť, ktorá nám umožňuje, aby sme sa nestali len súkolieskom obrovitej mašinérie, aby sme neupadli do nivelizujúcej všednosti osvojac si tak neautentický spôsob bytia. "Zlyhali sme v tejto úlohe."³⁴ A v tom spočíva naša tragédia, ale súčasne i poznanie. Práve ono "vedomie porážky" nám umožňuje, aby sme našli opäť ľudí.

Začať musím najprv u seba: "Budem bojovať za človeka. Proti jeho nepriateľom. Ale tiež proti sebe samému."³⁵

Exupéryho tvorba je kritikou násilia; je obžalobou totalitarizmu, ktorý degraduje pojem človeka "zbavuje ho problematičnosti a záhadnosti slobody, rád prenecháva starosť o celok a zmysel "tým hore" a prijme i pozemské pachtenie a smrť, len keď bude zbavený tejto neistoty"³⁶. To je podstatou spoločenského poriadku založeného "na podriadenosti každého jednotlivca pravidlom. Je ľahké vytvoriť slepého človeka, ktorý by prijal bez ohovárania akéhokoľvek pána a akýkoľvek korán. Ale oveľa cennejšie je, ak sa nám podarí oslobodiť človeka a naučiť ho, aby si vládol sám."³⁷

²⁸K. Čapek: Hovory s T.G.M.

²⁵tamtiež

²⁶tamtiež

²⁷~~tamtiež~~

²⁷Antoine de Saint - Exupéry: Moje planeta; Praha 1981

Podobne ako Graham Green* i on nachádza východisko v kresťanských tradíciách, kde láska k blížnemu nie je len frázou vyrieknutou z úst svätuškárskeho moralizátora, ale legitimuje vedomie spolupatričnosti, pospolitosti - onoho konsenzu. Vieru v kresťanské ideály spája s vierou v človeka. Človeka, ktorý si je vedomí svojej úlohy, "človeka dejinného".

Samizdat.sk

²⁸Antoine de Saint - Exupéry; Moje planeta

²⁹^{32, 33, 34, 35}tamtiež

³⁶Z. Pinc: Odvaha k zmyslu života, poznámky k osudu a filozofii Jana Patočky

³⁷Antoine de Saint - Exupéry; Moje planeta

* pozri Graham Green: Paradox kresťanstva; Vyšehrad 1970

O úlohe odborníka a filozofa v našej dobe. /K.Hvíždala;V.Bělohradský/
/rozhovor/

K.Hvíždala - Úvaha objavuje pojem experta. Je teda kríza demokracie spôsobená prevahou expertov vo všetkých oboroch ľudskej aktivity? Experti majú prevahu nielen v politike, ale tiež v literatúre, v umení vôbec, vo výchove. Ty sám často zdôrazňuješ, že niečo podobného sa stalo i na univerzitách. Všetky nakladateľstvá sú dnes v rukách expertov. Vytlačil expert občana zo spoločnosti?

V.Bělohradský - Kríza demokracie je veľký slogan neskorej doby, do ktorej sa wpisuje ako fašizmus, tak i komunizmus. Masarykov "boj o náboženstvo" bol od začiatku ponímaný ako odpoveď na krízu demokracie. V technickom zmysle je kríza demokracie dnes ponímaná ako kríza reprezentatívnosti vlád. Spoločnosť masovej prevádzky potrebuje veľké organizácie, organizácie sa špecializujú a špecializácia plodí expertov. Väčšina problémov, ktoré sa nám vnucujú ako politické, vyžadujú riešenie založené na špecializovanom vedení. Keby vznikol rozsiahly spor medzi expertom a občanom, zrejme by sa rozpadol i celý systém vlády. Demokratická vláda závisí do značnej miery na našej ochote uznať kompetenciu experta, jeho výsadné postavenie v spoločnosti a jeho úlohu. Hádám by sme mohli tiež povedať: experti redukujú preludnenosť politických systémov na Západe. Mám namysliť to, že politického systému sa zúčastňuje príliš mnoho hráčov, aby sme použili populárneho pojmu v politických vedách. Taká redukcia zvyšuje funkčnosť systému, ale vedie samozrejme k veľkému zníženiu demokratickej kontroly v politických rozhodnutiach. Mnoho mladých ľudí vysvetľuje na Západe svoju rastúcu ľahostajnosť k masovej demokracii túto postupnú premenu demokracie v technokraciu. Taká premena je ale plodná z hľadiska, ktoré môžeme nazvať sociologickým. Neexistuje totiž žiadny spôsob rýchleho presunu informácií a kompetencie z jednej skupiny obyvateľstva na druhú, to je nejaký systém distribúcie informácií a kompetencie medzi občanmi. Zhrneme tieto črty našej spoločnosti vo vete: Spoločnosť je komplexná. Musí vynakladať mnoho energie, aby vôbec vyriešila problémy, ktoré jej vnucuje jej vlastná komplexnosť. Komplexnosť znamená, že všetky zložky systému sú stále viacej heterogénne. Každé politické riešenie zasahuje mnoho rôznych záujmov avšetky tieto záujmy spolu súvisia. Komplexnosť spomaľuje do tej miery rozhodnosť politického rozhodovania, že často sa vláda expertov zdá jediným riešením. Nie je to iste náhoda, že posledné veľké politické osobnosti sú dedičstvom Zveztovej vojny. Súčasná epocha nemá veľké politické figúry. Politické ideológie zdedené z minulého storočia sú veľkou prekážkou v komplexnej spoločnosti. Vznikli ako veľké mytológie o vine a treste, ako sekularizácia kresťanstva. Podľa jednej tézy sú kapitalisti všetkým vinní a ziskuchtivosť je všetkého zla pôvod. Podľa tézy druhej zase zradcovskí komunisti komplotujú a zradzujú národ, predávajú ho cudzincom. Revolta komunistická, alebo národná všetké vyrieši. To pôsobivé v týchto ideológiách je tá veľká historická amputácia viny nejakej triede, alebo skupine obyvateľov. To strhujúce pomenovanie nepriateľa konkrétnym menom, ktoré mobilizuje sily k hľadaniu politického riešenia. V komplexnej spoločnosti tento mýtus o vine a treste len prekáža, pretože sa tu všetko vzájomne pretína. Veľa záujmov sa tu neustále kríži a spoločnosť je zaplavená informáciami o všetkých dôsledkoch určitého rozhodnutia, takže je objektívne nemožné sa rozhodnúť. Je treba naučiť sa žiť a myslieť v komplexnosti, kde žiadna mytológia o vine a treste neobstojí.

Ničmenej myslím, že kríza západnej demokracie nie je krízou reprezentatívnosti inštitúcií, ale reprezentatívnosti ~~všet~~ človeka. Nie akýkoľvek človek je reprezentovateľný, ale len človek dejinný. Človek jednajúci výslovne v dejinách ako vo svojom živle. Patočka popísal

vo svojich "Kacířských esejach" o filozofii dejin, nezabudnuteľné to oslobodenie sa k dejinám, onen pôvodný vzmach nad púhy život pre život, ktorý stojí na počiatku európskej tradície. Pôdou tohto oslobodenia je extáza, vytrženie, mystéria, v ktorom človek sa vytrhuje z pút ktoré ho viažu k oblasti profálneho, všedného dňa práce a obživy, sebazáchovy. Vo vytržení mystéria človek cíti, že tento jediný okamih, jeho strhujúca plnosť je viac než celý život klopotenia, a že teda život je možno tomuto okamihu obetovať. Táto "sloboda pred životom" je vykúpená sebazabudnutím v exaltácii, akýmsi oslepením. To, čo nazývame po viac ako 2000 rokov filozofiou je pokusom o to, "byť slobodným pred životom", nežiť len pre život, ale nevykúpiť túto slobodu sebastratou, sebazapomínajúcim vytržením. Udržať si túto "slobodu pred životom", ~~na~~ i za jasného vedomia - to je rozum ako téma našej tradície. Človek sa teda oslobodzuje k dejinám, pretože dejiny sú trvaním tejto slobody pred životom. Dejinný človek, človek oslobodený k dejinám zakladá obec ktorej zmyslom je starať sa o možnosť života ponímaného ako starostlivosť o dušu.

Pojem transcendentna neznamená lacinú transcenciu špatného kresťanstva, kde Boh je ponímaný ako veľký ~~mystický~~ pomstiteľ, znamená skorej tú oslobodzujúcu skúsenosť o konečnosti ako otvorenosti, ktorá vzniká tam, kde človek sa stáva stopou po originále. To je tiež jeden z výskumov pojmu "zelen sveta". Porozumenie konečnosti ako otvorenosti. Len tento človek je reprezentovateľný, pretože nie je žiadny iný prístup k pravde, než tradícia, než táto osobná skúsenosť. Expert ruší tradíciu a tým zbavuje človeka skúsenosti o transcencii. Prečo by človek mal byť vo svojej obci zastúpený, ak zrušíme toto ontologické porozumenie pravde ako stope zanechanej v nás pozemským smrteľníkom? V tomto zmysle musíme tiež rozumieť Heideggerovej výzve k tomu, aby sme sa naučili byť smrteľníkmi.

K. Hvizďala - Koniec reprezentovateľnosti človeka znamená ale nutne koniec politiky v tradičnom zmysle. Existuje vôbec ešte politika ako taková? Neeliminovala tá planetárna organizovanosť to čo sme po tisíce rokov nazývali politikou?

V. Belohradský - Strata politiky ako dymenzie vlastnej existencie je črtou neskorej doby. V tejto technickej dobe snaží sama vtrieť sa do techniky, tvári sa ako technika, vydáva sa za neutrálnu administráciu riadenia, ktoré nepodlieha ani etike, ani obyčajnému svedomiu. Tak sa vyplnila Engelsova vízia, podľa ktorej politika bude len administráciou x vecí, zbavená všetkých iracionálnych elementov. Kompjuter je dnes najväčším protagonistom politiky. Patočka a Havel tu anticipujú veľkú tému nadchádzajúceho tisícročia, keď ukazujú, že politika nie je technikou riadenia, ako veria eurokomunisti, experti a manažéri všetkých dôb, ale to, čo zakladá vidomú jednotu medzi ľuďmi, nie tu svojvoľnú jednotu totalitarizmu, ale vidomú jednotu slobodných ľudí. Podstatou politiky je totiž skúsenosť o relatívnosti cieľov, ktoré sme považovali za absolútne. Naše ideje boli vystavené ~~hľadisku~~ hľadisku druhých ľudí, vo vnútri toho, čo nazývame verejný život a ukázalo sa, že sú relatívne. V tejto skúsenosti vzniká terén súžitia medzi slobodnými ľuďmi. Politika teda súvisí s dialógom, s tradíciou, je súčasťou tohoto pohybu idejí. Povedali sme, že človek je reprezentovateľný len pokiaľ je časťou živej tradície v ktorej robí skúsenosť transcencie, t.j., opiera sa o oblasti zmyslu, ktorý ho prekračuje a ktorého môže byť len stopou, svedectvom. Verejný život už dávno stratil túto funkciu, už dávno nie je tým, čo tu má zostať ako odkaz pre budúcnosť, čo má vstúpiť do života druhých a tým, čo zanikne s ním, ako čiastka času súkromného, nepodstatného. Politika znamená žiť pre slávu, pre veľkú ~~mienku~~ mienku v ktorej náš život získava zmysel stopy po transcencii. Politika je preto najdôležitejšou dymenziou európskeho človeka, v ktorej víťazí nad krehkosťou ľudského faktu, ako hovorí Patočka. Havel vo svojej eseji "Politika a svedomie" hovorí o antipolitickej politike. Tento výraz zväzda

pretože politika je v západnej tradícii to, čo Havel nazval antipolitickou politikou. Politika, to je konanie na základe skúsenosti živého súvisenia mojich slov a činov so slovami a činmi druhých, ktoré relativizuje absolutizované presvedčenie ideje, hodnoty. Pred touto skúsenosťou sa nemožno nijako skryť, možno ju len zamaskovať pod vrstvou technického žargónu, teórie riadenia, funkcionárskej logiky. Politika dnes znamená akýsi obchod medzi aparátmi strán, čosi nezáživného, dohovoreného, o čom tvoj syn Ondrej hovorí, že je to nudné. To je prevažujúci pocit všetkých ľudí na východe, alebo na západe. Je tomu tak preto, že politika dnes patrí k fungovaniu aparátov a organizácií skorej, než v tej dramatickej dymenzii našej existencie, kde sa naše skúsenosti stretávajú so skúsenosťami druhých a človek až v tomto stretnutí prehliada relativnosť svojho prostredia a svojich idejí, ich súvislosť so životom druhých ľudí. Paralelná polis je tiež pokusom o obnovenie politiky v tomto hlbšom slova zmysle. Veď práve v politike európsky človek bojuje o to najdôležitejšie v živote, totiž o to, čo z jeho života tu zostane ako odkaz pre budúce generácie. Zachrániť niečo zo svojho života, nájsť v jeho konečnosti zmysel, to predsa patrí k podstate nášho europanstva. Je iste paradoxné, že tí ľudia, ktorí sa chcú zaoberať verejným životom, starať sa o oblasť politiky sa musia skrývať v súkromných bytoch, pretože politika je monopolom polície. Na západe sa síce ešte nemusíme skrývať v súkromných bytoch pred políciou, ale musíme sa vymaniť z tej premoce organizácií a aparátov, ktoré tu do seba vsávajú verejný život. Paralelná polis obnovuje politiku v neskorej dobe a to jej univerzálny zmysel. Ak sa vytratí politika z nášho života, ak sa vsiakne do manipulácie predpisov, riadených kompjútermi, vytratí sa z dejín i táto možnosť prežiť vlastný život ako odkaz, ktorý je tak pevný a zmysluplný, že vstupuje do života všetkých ako súčasť podstatného času. Bojím sa, že mnoho znamení už ohlašuje príchod doby, v ktorej človek nebude mať kde a kedy zanechať po sebe stopu.

K. Hvižďala - Existuje nejaké východisko tejto redukcie politiky na apológiu existujúcich aparátov?

V. Belohradský - ...Hegel povedal, že tragédia dejín, ale tiež ich dôstojnosť nie je v boji pravdy proti lži, ako veria dogmatici všetkých druhov ale v boji jednej pravdy proti druhej. Funkcionárska logika vyprázdnila dejiny a premenila ich dôstojnosť v tahanicu medzi aparátmi, ktoré sú všetky rovnaké. Fungujú rovnakým spôsobom. Sloboda a pluralizmus neznamená, že existuje množstvo aparátov, ktoré sa medzi sebou dohadujú. Sloboda znamená, že medzi inštitúciami a vedomím, medzi štátom a spoločnosťou je produktívne napätie. Človek kritizuje svoje inštitúcie z hľadiska idejí a hodnôt, to bol veľký motív Masaryka, toto vedomie, že demokracia je založená predovšetkým na tejto dialektike, na pozitívnych dôsledkoch toho napätia. Môžeme slobodu stratiť i tak, že rozdiel medzi ideami a aparátmi, medzi hodnotami a organizáciami zmizne, a demokracia nebude ničím iným, než sporom medzi funkcionármi o malé výhody vo vnútri fungujúcich systémov; to je ten postdemokratický samopohyb o ktorom hovorí Havel. Z tohoto rozpadu slobody môžeme víjsť len tak, že sa naučíme od disidentov zakladať paralelnú polis, ako odpoveď na toto vyprázdnenie dejín. TO neidologické spoločenstvo ľudí, ktoré poisuje Vaculík v "Českom snári"; ľudia žijúci podľa svojich škrupulí, ktorí odmietajú nechať sa zmanipulovať do úľoh uprostred nutnosti a to dokonca i ich vlastnou kauzou, to ukazuje cestu von z vlády aparátov i tu na Západe.

K. Hvižďala - Neidealizuješ si paralelnú polis? Predsa i tá je vo skutočnosti značne rozporná, ako ukazujú rôzne diskusie.

V. Belohradský - Samozrejme, ale tá myšlienka je už sama určitým začiatkom. Mnoho ľudí na západe tomu začína rozumieť. V Taliansku napríklad vzniklo mnoho nakladateľstiev, ktoré nemajú žiadnych platených zamestnancov pracujú svojpomocne...

Patočka kedysi rozlíšil logiku ideovú od logiky ideologickej. Na úrovni ideí žijeme každý z nás život rozdielny a zmysluplný. Na úrovni ideí ži-

je socialista svoj zápas o rovnosť, na úrovni ideí žije liberál zápas o nezávislosť. V tomto zmysle všetci ľudia, ktorí veria, že idey a nie aparáty hýbu svetom, sú dnes rovnako ohrození premocou aparátov, tým samopohybom, ktorý žiadne idey nepotrebuje k svojmu fungovaniu. I tu ná vidím základ akejsi novej solidarity, ktorá nie je príliš vzdialená od Patočkovej "solidarity otrasených".

K. Hviždala - V čom presne je tá korupcia myslenia, ktorú aparáty a preorganizovanosť vždy znamenajú?

V. Belohradský - ...Korupcia reči je v tom, že všetko je pripravené predom, i otázky sú už zaškatuľkované odpoveďou. Skutočný dialóg je možný len vtedy, keď sa v nom vynorí niečo, čo predtým z jeho účastníkov nikto nevedel, čo by tu bez dialógu nemohlo byť. To predpokladá, že účastníci dialógu sú vždy otvorení novému hľadisku, ktoré sa v dialógu vynoruje. To pravdivé na dialógu je, že nás vystavuje nebezpečeniu, že nás napadne, čo sme nechceli aby nás napadlo, že bude vyslovené niečo, čo sme nechceli, aby bolo vyslovené, že si budem vedomí i toho, čo som nechcel vedieť. Dialóg, to je rast vedomia, nie manipulácia vedomia. Tuná západná jazyková tradícia zachytila čosi hlbokého, čo je predom pripravené, čo je predom, nemôže byť nikdy pravdivé, ale len pretváрка. Pravda je len tam kde sa človek vystavuje riziku, že sa vynorí v reči hľadisko, ktoré predtým nikto nepoznal, nikto si ho nebol vedomí. Pravda je možnosť tejto premeny. To čo odlišuje dialóg od výmeny informácií je vnútorný vzťah tejto možnosti, opravdivosť našej otvorenosti hľadisku druhých.

Vo filme "Červený a čierny" je tá hlboká scéna v ktorej sa Julian Sorel nenápadne pozerá škárkou dverí na kardinála skúšajúceho si pred zrkadlom pôsobivé gestá pre svoje kázanie. Hovorí si: "Tak i to je len politika. I cirkev je len hra o moc, i tu vládne predom pripravené." Korupcia reči je práve táto vláda predom pripraveného, ktorá nás strhuje do hry o moc, ~~i tu vládne predom~~ Nikto nehovorí, všetci si len skúšajú gestá pred zrkadlom. Inak - v reči už nie sú žiadne okná, len zrkadlá.

K. Hviždala - Nemyslíš, že objektivita expertov podaná ako kultúrny ideál vedie k neúcte, či dokonca k odstráneniu skutočného vzdelania? Napríklad v Nemecku sa doktorské tézy z väčšej časti zmenili v katalógy, pretože práve len tie sú objektívne a dokazujú expertstvo autora.

V. Belohradský - Spomínaš si istotne na tú scénu z Musilovho "Muža bez vlastností", v ktorej generál Stum navštívi štátnu knižnicu a tam sa dozvedá, že dobrý knihovník nesmie nič čítať z kníh, ktoré sú mu zverené, s výnimkou titulov a registrov. Kto sa pustí do čítania kníh, je ako knihovník stratený. Týmto smerom sa vyvíja celý systém vzdelania v tomto súčasnom svete. Nedávno som počul tvrdenie, že Patočkove "Kacírské eseje" je lepšie do nemčiny neprekládať, pretože by uškodili jeho povesti vedca; nie sú totiž dosť univerzitné, objektívne, podoprené expertom, nestali sa katalógmi.

Kultúra je vo svojej podstate odkaz diel, ktoré nemožno pochopiť inak, než ako otázky, ktoré musíme odpovedať sami za seba, na ktoré nemáme žiadnu príručku. Vzdelanie je potom to, čo nás otvára tomuto odkazu, ktorý by sme mohli tiež minúť a čítať knihy len ako registre. Vzdelanie čím ďalej, tým viac ruší v tomto preorganizovanom svete masové prevádzky.

...Rüker ukazuje, že veľký motív spojený s menami Marxa, Nietzscheho, Freuda a Husserla v súčasnej kultúre sa dá formulovať takto: ~~človek~~ Vedomie ako úloha. Človek sa snaží vyslobodiť z nevedomého ohrozenia záujmom, inštinktov, pomstichtivosti, technike. Vedomie ako úloha znamená ísť až ku skrytým predpokladom vedenia, i to, čo chce zostať nemé, čoho si nechcem byť vedomí.

K. Hviždala - Často sa dotýkaš vo svojich úvahách náboženstva, ale akosi nepriamo. I v Havlových dopisoch z väzenia hrá náboženstvo zvláštnu úlohu. Jeho výzva k transcendentii sa nedá zredukovať na žiadnu oficiálnu cirkev, na žiadnu dogmu. Ničmenej, nestalo sa náboženstvo už dávno kusom sveta onej púhej prítomnosti o ktorej si hovoril? Aspoň na Západe to tak často vyzerá. Pripomeňme si napríklad vulgárne útoky proti pápežovi pri návšteve v Holandsku, alebo v Belgicku. Vplyv náboženstva

v Poľsku je podmienený politickou úlohou cirkvy. Katolícka cirkev v Európe stále ustupuje a hľadá akúsi medzipozíciu medzi prvým, druhým a tretím svetom. V Českom exile neúnavne Preisner háji návrat ku kresťanskému východisku, ako jediná možnú cestu z epochy masakrov. Môže sa náboženstvo stať v dnešnej dobe jedným z tých entropických centier?

V. Bělohradský - Ide o to naučiť sa rozumieť univerzálnemu zmyslu s ktorým sa stretávame v každej náboženskej tradícii. Naučiť sa rozumieť náboženstvu ako tradícii, znamená predovšetkým vyslobodiť podstatu náboženstva z toho nihilizmu, ktorý všetko ponímá ako boj o svet. V každej náboženskej skúsenosti je svet myslený nie ako vznikanie a zanikanie predmetov k využitiu, ale ako Zem. V náboženstve je stredom sveta Zem, ktorá sama nie je predmetom, ale referentom všetkého konečného. Zem, to je pamäť, to je tá "zeleň sveta". Kresťanstvo je myslené ako to, čo je ohrozené expanziou sveta, čo je zabudnuté. Zem je to úctihodné, čo nemožno užívať a produkovať. Je to neprodukovateľné vo svete. Považujem za rozhodujúcu črtu kresťanstva ako tradície práve túto možnosť myslieť svet ako Zem. Starat' sa o zmysel rozdielu medzi svetom a Zemou, myslieť Zemou ako to, čo je ohrozené, ako "zeleň sveta". Za druhé, potom je tu zmysel modlitby, ktorá sa presadzuje ako celkom zvláštna skúsenosť v každej náboženskej tradícii. Boh, ako pán sveta je len jedným z tých "happyendov" ktoré si európska metafyzika neustále konštruuje, aby kompenzovala nedostatok sveta predmetov. Modlitba ale nie je vo svojom vnútornom zmysle žiadosťou, ktorou sa obraciame k pánu sveta. Je pokusom o vyslovenie nepredmetného vzťahu k svetu. Skutočné myslenie je akousi modlitbou. Vo svete predmetov rozoznávame modlitbu v ktorej nežiadame o ďalší predmet, ale máme namysli odvrátenú tvár veškerej predmetnosti, čosi spásneho.

K. Hvižďala - ...Čo je pre teba podstatné v pojme "Stredná Európa?"

V. Bělohradský - V stredoeurópskej kultúre je najradikálnejšie vyjadrená kríza tej zvláštnej skúsenosti transcencie, ktorú vyjadrujeme slovom objektivita. Objektivita znamená vystúpenie skutočnosti zo svojho zakrytia. Osvietenstvo dáva slovu "zakrytie" historicky pevný zmysel. Tma, v ktorej sa skutočnosť skryla sú naše predsudky, viera v nadprirodzené sily, nedostatok slobody a sebevedomia, poručníctvo náboženstva nad rozumom. Od tých je treba sa vyslobodiť v nejakej revolúcii, alebo výchove ku slobode, vo vzdelaní atď. V stredoeurópskej kultúre je popísaný rozpad troch veľkých symbolov tejto objektivity:

1. Uniforma, ktorej jej hlavnou úlohou je, ako hovorí Broch, zakladať vo svete poriadok a vyvracať sa ~~xx~~ splývavé a rozplyvlé podoby života.
2. Veda, ktorá pevne vytyčuje hranice komunikatívneho zmyslu a škrtá všetko, čo sa do nej nevejde.
3. Neopozitivismus definuje hranice mysliteľného kritériom verificovateľnosti, je zmysluplná a komunikatívna len taká veta, ktorá nám hovorí ako bude svet vyzerat', v prípade, že je pravdivá; to znamená, že zmysel spočíva v možnosti vymenovať empirické fakty vyplývajúcej z jej pravdivosti. Filozofia a celá oblasť myslenia nevyhovujúceho je tak vyhlásená za nezmysel.
3. Finále "happyend", nejakú záverečnú podobu, ktorú si človek vymucuje na živote.

Stredoeurópska kultúra radikálne odhalila slabosť tých troch podob transcencie. Dôvodom ich slabosti je cudzosť životu a jeho konečnému zmyslu. To je téma Husserla, Lichtenschteina, Musiky, Kafku atď. Nutnosť v nich nahradzuje pravdivosť. To je hlbší zmysel tej scény z Kafkovho "Procesu". Čo povie dvorník u vchodu do zákona nemusíme pokladať za ~~xxx~~ pravdivé, je len treba, aby sme to pokladali za nutné. "Lož sa nastoluje ako svetový poriadok", odpovie Jozef K. Nahradenie pravdy nutnosťou, to je spôsob ako Európa rieši krízu legitímnosti. Legitímne je teraz to, čo sa zdá nutné.

Werfell hľadá hľbší zmysel v legende, ktorá sa šírila okolo cisára Františka Jozefa. Jeho fúzatá vzdialená tvár bola modelom vo všetkých rakúskych úradoch. Tiež sa nakoniec hovorilo, že cisár je už dávno mŕtvy a pochovaný a jeho úlohu hrá jeden z jeho úradníkov. Forma moci, ktorú Rakúsko predstavovalo tak dosiahla akejsi zvláštnej dokonalosti. Ten, v ktorého mene to všetko funguje nie je, a zostala len holá forma, zotrvačnosť formy. Stredoeurópske myslenie vidí v tejto legende metaforu súčasnej epochy. V neskoršej dobe sme schopní len paródie transcendencie. Byrokracia je len paródiou transcendencie. Každý systém je len paródiou. Tieto parodistické formy transcendencie sú krehké. Čo sa stane až smrť toho najvyššieho, v ktorého mene to všetko funguje sa vyjaví? Zastaví sa ten smutný karusel vážnych tvárí? V tichu tohoto rituálu, kde všetci účastníci vedía, že kolotočník je mŕtvy, ale napriek tomu vášnivo defilujú, v tom tichu sa už ozýva dunenie novej doby, v ktorej transcendencia bude mať podobu demagógie.

K. Hviždala - To znie veľmi pesimisticky. Grúša podal podobnú diagnózu Európy, ale vidí ~~práve~~ určitú nádej v existencii antientropických centier, do ktorých počíta našu stredoeurópsku skúsenosť a paralelnú polis. Nezdá sa ti, že tých antientropických centier je vo skutočnosti hodne a že ich pôsobnosť vzrastie?

V. Belohradský - Veľký cisár Xerxes dlho mlčal, keď mu rozprávali, že v päťach gréckych vojakov nestoja pohánači s korbáčmi. Čo ich teda drží tvárou v tvár nepriateľovi? Opýtal sa. Táto otázka osvetľuje základ európskej tradície. Obec - polis vzniká tam, kde ľudia si navzájom poskytujú možnosť nežiť len pre život, ale pre svoju povosť, pre ideu, kde na jej pôde stráca život ráz absolútnej hodnoty. Politický celok tu vyrastá z víťazstva človeka nad imperatívom púheho prežitia. Život sa stáva z hodnoty absolútnej hodnotou relatívnou. Uznávaním tejto relatívnosti života vzhľadom k nejakej ideii je vlastnou podmienkou živého súžitia s obcou, to je, občianstvo. Štáty sa rozpadajú v okamihu, kedy život sa vymaňuje zo svojej relativizácie, vo vnútri obce a stáva sa hodnotou absolútnou. Znovu nadobúda tej imperatívnosti, ktorá zbavuje človeka možnosti vydržať tvárou v tvár nepriateľovi bez pohánačskych korbáčov v päťach. Je znakom neskoršej doby, že všetky idey zahynuli na úbytku a život unikol z dosahu ich relativizujúcej energie. To je ďalší aspekt tej krízy legitímnosti, o ktorej stále hovoríme. Všetky idey sa relativizovali na pôde historicizmu, ktorý v nich vidí len obmedzené manifestácie rôznych foriem sebezporozumenia človeka. Nejde tu o krízu "nejakej" legitímnosti, ale legitímnosti vôbec. Nemožno ju preto prekričať silnejším propagovaním starých ideológií.

V dialógu "Gorgias" Platón zakladá tradíciu, v ktorej dosahu sa táto relativizácia ~~života~~ hodnoty života bude rozvíjať po viac ako dve tisícročia. V dialógu ide o spor vlády dna, ktorá vidí v živote samom najvyššiu hodnotu s tou formou existencie, ktorá život podriaďuje idey, dobru, zákonu. V tomto spore sa Filozof dostáva do situácie úplnej bezmocnosti. Hlučiaci dav, žijúci len vo svojom dni sa Sokratovi vysmieva, nazýva jeho svet svetom naruby. A práve v tomto okamihu najvyššej núdze myslenia Sokrates rozpráva poslucháčom mýtus o posmrtnom živote, kde sa každému človekovi dostane odplaty. Tento mýtus o odmenách a trestoch je krokom späť k dejinám, je niečím "predfilozofickým", čoho Sokrates využíva v službách filozofie. Tento mýtus je vo svojom vonkajšku akousi obdobou pohánajúcich korbáčov v päťach občanov. Kto je zastrašený týmto mýtom, týmto konečným riešením sa bude chovať "dobro", i keď nerozumie pravdivým dôvodom pre dobrý život. Viera - prevzatý mýtus tu zastupuje rozum. Po 2000 rokov je relativizácia hodnôt dna, relativizácia ceny ~~života~~ života späť s touto rozprávkou o trestoch a odmenách, ktorá sa rozpráva v mnohých verziách. Je to rozprávka o beztriednej spoločnosti, o vedeckom pokroku, o emancipácii, o peči a raji, o spoločnosti autenticky ľudskej. Najvyššia autorita je vždy prepojená s nejakým zásvetím, o kto-

ré sa opiera spoločenský poriadok. Ľudské myslenie krúži po 2000 rokov okolo ospravedlnovania dobra a spravodlivosti v konštrukcii inej skutočnosti, ktorá mala túto nedostatočnosť kompenzovať. Život je založený na večnom a nekonečnom zászvetí; hovorí Patočka.

Je znakom neskorej doby, že všetky zászvetia sa rozpadli a cena života ide strašne nahoru; ako hovorí Grúša. Život sa presadzuje ako jediná hodnota, to je pravý zmysel tých hesiel, ako je - "radšej červený, než mŕtvy". Patočka zhrňuje hlbokú historickú motiváciu "Charty 77", keď hovorí, že ľudia dnes zase vedia, že existujú veci pre ktoré sa trpí a že veci pre ktoré sa trpí sú tie, pre ktoré stojí za to žiť. Túto krízu nemožno vyriešiť tým, že budeme rozprávať novú verziu rozprávky o trestoch a odmenách naliehavejším hlasom. Je treba prelomiť sám ten čas odplaty, konečného riešenia, ktorý kolonizoval večnosť. Európsky človek myslí večnosť ako čas završenej pomsty. Patočka tomu hovorí, že odplata nás neotvára pre druhých, ale je vecou do seba uzatvoreného, od všetkých odlúčeného jedinca. Havel poníma život v pravde ako prijatie obeti, ktorá ale nie je opretá o žiadny kalkul budúcich odmien, je obetou "Bezccennou", ktorej zmysel nie je v tom, že sa nám vyplatí. Na všetkom, čo je účelom, na všetkom čo má cenu, neskorá doba nechala otlacky svojich prstov. Ide o to naučiť sa žiť v "bezccennom", v "bezúčelnom", kde len až teraz sa nám pomôže navrátiť porozumenie rozdielu medzi zmyslom a účelom. Len v rozpomenutí sa na tento rozdiel nám vráti "zelen sveta".

Kríza legitímnosti znamená, že nemožno oprieť naše jednanie o nejaké zászvetie, doviest' ho až k bodu, kde je zakotvený v kalkul trestu a odmien. Na pozadí tejto obrovskej premeny, definujú Paralelnú polis ako spoločensstvo, v ktorom vystupuje na svetlo toto nové ponatie legitímnosti. Človek tu neobetuje život preto, že očakáva nejakú odplatu, nekal'kuluje svoj život ako položku v tom hromadnom - má dať, dal. Človek tu opúšťa cesty vedúce k veľkým a silným cieľom. Ocítá sa na scestí, ktoré označujeme slovom p a r a l e l n ý. Na tomto scestí sa relativizácia života odohráva na novej metafyzickej pôde. Nie je založená na vypočítavosti, či to má vôbec cenu. Je najvyšší čas prelomiť vypočítavú večnosť odplaty. Tu niekde začína nové tisícročie.

K. Hvižďala - tento náš rozhovor trval viac ako rok. V tom, čo hovoríš je mnoho pesimizmu, mnoho úzkosti zo samopohybu, ktorý nás vláči. Aký zmysel má filozofia v neskorej dobe. Myslíš, že ako intelektuál môžeš ešte ovplyvniť chod vecí. Čo to znamená pre teba byť intelektuálom na Západe v neskorej dobe?

V. Belohradský - Hegel nás naučil rozumieť hlbšie tomu, prečo nie víťazi, ale porazení píšu dejiny. Víťazstvo nás odpútava od skutočnosti, pretože sa opiera o ponížene vedomie porazených. Skutočnosť akoby nám poskytla nejakú úľavu, akoby ustúpila pred našou vôľou. Táto úľava ničmenej je úkon porazeného, ten je zrazený ku skutočnosti a musí v nej obstáť bez akejkoľvek úľavy. Medzi porazenými a skutočnosťou nie je úľava, ktorú si víťaz vynútil tým, že si necháva slúžiť. Vedomie rastúce z porážky je nakoniec silnejšie, než vedomie víťaza, pretože sa drží skutočnosti. Víťazstvo je vždy niečo iného, než víťazi ním mienili. Len porazení nakoniec chápu, čo sa v tomto víťazstve otvára ako nové možnosti života. A tak porazení píšu dejiny, pretože zmysel víťazstva je prístupný len z ich porážky, z toho, čo bolo porazené. Porazení preto zostanú v dejinách ako tí, ktorí žijú v možnostiach otvorených tým víťazstvom, zatiaľ čo víťaz sám sám sa z nich vytratí i so svojim vojskom. Preto nazývame dejiny je predovšetkým tvrdošijné zotrúvanie porazeného s víťazom. Vo vedomí porazených sa presadzuje zmysel pred ktorým nakoniec ustupuje i sám víťaz ako pred pravdou svojho víťazstva, ktorú by nevidel, keby sa pozeral očami porazeného. A tak víťaz vďačí porazeným za pochopenie zmyslu svojho víťazstva, ktorý sa tak stáva zmyslom novej doby; totiž doby zahájenej tým víťazstvom. Európska tradícia je ~~zavržená tým~~ určená týmto nedokonalým víťazstvom, tým totiž, že porazení nie sú vyhnaní z dejin a zabudnutí, ale zostávajú s víťazom prítomní v zmysle ich víťazstva. To mienime vetou, že nie víťazi, ale porazení píšu dejiny. Neskorá doba sa otriasa pod krokom víťazov, ktorí chcú nielen zvíťaziť, ale tiež písať de-

jiny. Porazení budú nielen zotročení, ale tiež vyhnaní z dejín, odsunutí niekam za reč. Až len takí víťazi môžu rozdrtiť európsku tradíciu, definitívne ju zničiť. Až víťazi, nie porazení budú písať dejiny, Európa navždy zmizne z horizontu. Písanie dejín bude technický problém, ktorý možno vyriešiť hlavne za pomoci kompjutrov. Porazeným bude vyvlastnená ich porážka, samo vedomie, že boli porazení. Ja patríam k porazeným, ako Čech, ako exulant, ako európan, ako intelektuál, ako filozof a ako taliansky občan. Nepatrím k žiadnej víťaznej strane, nič z toho čím som sa doposiaľ zaoberal sa neukázalo víťaznou ideou. Úlohu porazeného intelektuála v neskorej dobe vidím takto: Neuskutočňujem túto porážku, nedat' si ju zobrať, nedat' sa vyvlastniť z vedomia vlastnej porážky, nenechať sa zahnať do dejín písaných víťazmi. Pokiaľ je to ešte možné intelektuál - musí pripomínať to, čo bolo porazené, byť v službách toho, čo bolo porazené. Len tak víťazi nebudú môcť dopísať svoje dejiny.

Samizdat.sk

Karel Čapek: Hovory s T.G. Masarykem, Fr. Borový a Čin v Prahe 1937.Myslenie a život: Noetika - teória poznania; O poznání

Pýtate sa, moja filozofia, moja noetika a metafyzika - pravda, literárne som ich sústavne nezpracoval, len príležitostne to ono napísal; formuloval som si ich pre foro interno, to sa rozumie. Každý človek má svoju filozofiu, ak chcete, svoju metafyziku. Poviem vám predom: nikdy som sa nevydával za filozofa, nepoviem však za metafyzika -

A to hovorí profesor filozofie!

Právom. Učil som dejinám filozofie, filozofii dejín, učil som sociológiu; pravda, svoju filozofiu, svoju metafyziku som do toho uložil, ale súborne som ju neprednášal ani nenapísal. Často sa do filozofie počíta psychológia, etika, filozofia právna, filozofia dejín, sociológia a kde čo; ale to je nesprávna klasifikácia vied. To všetko sú odborné, samostatné vedy, - alebo časti samostatných vied - ovšem, každá odborná veda má svoj filozofický základ, svoj blízky vzťah k filozofii. Skutočné filozofické vedy sú len dve: logika s noetikou - a metafyzika. Filozofia - tým slovom sa rozumie jednako akási múdrosť, hlbšie poznanie a vedenie, a za druhé celkový názor na svet a myslenie i na život. Pre mňa je filozofia, mienim filozofia vedecká, pokus o celkový názor na svet, i na život implicitne na ducha; mala by byť úhrnom všetkého vedenia, syntézou všetkých vied - ale môže dnes niekto obsiahnuť všetky vedy, rozrastené do takého odborníctva? No, nemôže, i keby bol sebaučenejší. To je ten vážny problém: čo je, čo môže byť filozofia, alebo metafyzika vedľa vied odborných.

Teda je problém, či môže byť filozofia a metafyzika vedou.

To nie. Filozofia, teda i metafyzika, nemôže byť iná než vedecká, nesmie a nikdy a v ničom byť v rozpore s vedeckým poznaním. Ak hovorím problém, myslím tým úlohu; tá úloha je jasná, ale jej riešenie je ťažké; nikdy v nej nebude povedané posledné slovo, tak ako nikdy nebude povedané posledné slovo v ľudskom poznaní.

Ale aby som vám odpovedal: moja filozofia, moja noetika a metafyzika sú implicitne v mojich literárnych prácach, sú obsiahnuté i v tom, čo a ako som konal -

- teda sú obsiahnuté v svojom praktickom použití. V tom hádam ste, pán prezident, tak trochu pragmatista.

Pragmatista - to nie. Ale i pragmatistov je niekoľko; pokiaľ by šlo o Pierce, alebo Williamsa Jamesa, tí dvaja vychádzajú z Kanta, a už tím sú pre mňa cudzí. Tiež som nikdy nekládol taký dôraz na utilitarizmus, a dokonca nábožensky stojím inde. James napísal, že pragmatizmus je len nové meno pre staré metódy myslenia - nemám rád nové mená pre staré veci.

Pravda, že je niekoľko pragmatistov; ale povedal by som, že je tiež pragmatizmus český. Napríklad typický českí myslitelia: Komenský, Palacký, Havlíček - i Havlíček je filozof. Ja viem, že ich nemožno strkať do jedného vreca; ale to bije do očí, ako tí stále obracajú svoje myslenie k praktickým veciam života, k životným veciam národa. Všetci traja sú politici. Typická česká filozofia je vlastne politická - hádam preto, že malý národ si nemôže dovoliť luxus myslenia pre myslenie. Teda tomu by som povedal český pragmatizmus alebo praktická tradícia českej filozofie; a do tej tradície mi zapadáte i vy.

To je pravda na tých troch môžeme ukázať; učili, ale tiež prakticky viedli, a ich politika - to bolo úsilie obroditi ľud vzdelaním a humanitou, osloboditi národ politicky i duchovne. A je príznačné, že všetci traja mali

konceptiu svetovú. Ten Komenský, typický Čech a duch už dost novodobý bol človek náboženský a svoje náboženstvo žil i ako vychovávateľ a politik. Apoštol humanity, hlásateľ harmonie vo všetkom a všade; pracoval pre národ pre celý svet a ten celý svet prechodil. Je uznaným učiteľom národov - pravý a uvedomelý Paneurópan.

Palacký - pohrúžil sa do histórie nášho národa a podal nám zdôvodnenú filozofiu našej histórie, z nej čerpal zásady našej politiky a tej politiky sa činne zúčastnil. Na nej sa pekne overuje stará história vitae magistra.

A Havlíček - duch moderný, energický, ale vždy opatrný, kritický, vedomý svojej národnej odpovednosti; proste vzor demokratického žurnalistu. Šiel za Palackým, nejaký čas tiež poslancovoval; dal takto živý príklad, ako súvisí žurnalista a politika. Pravdu máte, že bol tiež filozof - predsa nie sú filozofmi len profesori, každý mysliaci* má nejakú filozofiu, metafyziku, pokus o postihnutie zmyslu života a sveta. A u Havlíčka každé slovo, každý novinársky je prejav svetového názoru.

Hovoríte, naša filozofická tradícia. Nevie, neuznáva sa to dost; ale môžem povedať, že v tých som našiel svoj vlastný i náš národný program, stále a stále som si na nich overoval svoje názory. Zdôrazňujete praktickosť mojej filozofie. Dajme tomu. Vždy som pracoval rád a snažil sa byť praktický, obračal som sa k praxi a do praxe ~~sa~~ ~~praxi~~, ale nie je prax bez teórie. Teória nemusí byť formulovaná pre seba, keď podkladá a riadi prax.

Teda teória pre prax.

Áno, ale tiež prax pre teóriu. Teória má hodnotu i keď nemôže slúžiť praxi hneď. Poznávať je práve tak dôležité ako konať. Konaním poznávame, tak ako poznávaním pripravujeme správne konanie. Ak je niekedy rozpor medzi teóriou a praxou, potom je niekde chyba; buď je špatná tá teória, alebo tá prax, často oboje. Pri všej praktickosti som všade pre teóriu, pre teoretické poznanie vedecké a filozofické. Som proti planému špekulovaniu, proti hre so slovami, som proti špatnej praxi a proti práci zbytočnej - tak ako teória môže byť bezkvetná, tak bezplodnou môže byť i prax. Práca a úžitok nie sú zmyslom života - čert je veľmi pracovitý, kutí vo dne, v noci, a predsa je hlúpy. Aspoň náš čert český a slovenský. Som pre vecnosť, pre poznanie vecí konkrétnych. Nie pragmatizmus, ale konkretizmus bolo by mojim heslom.

... ísť za poznaním, to je, pane život zvrchovane činný. Keď povieme veda, mienime tým tiež úsilie, trpezlivosť, vytrvalosť, obetavosť, poctivosť - samé požiadavky života činného - a života mravného.

Podriaďujete tým vedu etike?

Povedal by som; nie vedu, ale vedcov. Etike je podriadený človek každý a celý, všetko, čo prežíva a koná, teda i poznanie. Poznanie je mravná povinnosť, rovnako ako láska a služba blížnemu, ako ktorýkoľvek z mravných príkazov. Na vedcoch a filozofoch neuctievame ich nadanie, naopak, to veľké usilovanie o pravdu - to je čin mravný. Preto i zneužitie vedy cítime ako hriech proti duchu svätému. Mravnosť a užitočnosť vedy je v tom, že ide len a len, čisto a prísne za poznaním, za pravdou; ale každá pravda je alebo bude raz dobrá pre život.

Áno, ale hádam záleží na tom, ako sa s tou pravdou zaobchádza.

Chcete tým povedať, že sa veda a poznanie niekedy zneužíva, alebo sa užíva nesprávne. Áno. I napriek tomu by som povedal: pravdu predovšetkým, pravdu vždy a všade. Pravda nie je nikdy v rozpore s mravnosťou; žiadna lož alebo nepravda nie je trvale dobrá, ani takzvaná fraus pia. Máme život, máme názory a presvedčenia, máme spoločenské styky zatažené spúšťou klamstiev, a k tomu ešte zbytočných. Lož je nemožná; je zbraňou slabochov,

*každý mysliaci človek má nejakú svoju filozofiu

dost často tiež násilníkov - nie ľudí silných. Pravda, pravda poctivá, poznanie skutočné nemôže nikdy škodiť.

A veda, ktorá slúži vojne?

Vojnu nerobí veda, ale ľudia, ľudská nedokonalosť, ľudia ešte vedu dost neuznávajú; keby sa svet viac riadil poznaním a pravdou, bolo by tých vojen menej, ba nemuseli by byť vôbec. Pre obranu sa vedy užíva právom a správne; ale pestovať vedu pre násilie, pre boj agresívny, je zločin. Musíme konečne rozlišovať právo a násilie, pravdu a lož, skutočnosť a fikciu - musíme hľadať pravdu i v tých prípadoch, keď sa skorej siahalo ku zbraniam. Myslím, že posledná vojna dostatočne dokázala zbytočnosť, škodlivosť a nezmyselnosť vojny.

Avšak - naše poznanie sveta a ľudí je doposiaľ veľmi neúplné, ale práve preto len stáť poctivo a vytrvalo o to poznanie, o pravdu! A pravda víťazí.

Čo je pravda?

Ále tak sa mi zdá, že sme sa od noetiky dostali do etiky.

Nie celkom, sme na ceste. Začali ste s pragmatizmom, a pragmatizmus stavia svoju teóriu poznania na potrebách činného života. Tým sme sa dostali k pomeru teórie a praxe. Ja ten dualizmus neuznávam: Človek podľa mňa nie je rozpolený na polovicu poznávajúcu a polovicu konajúcu; konajúci poznáva, samo poznávanie je potom činnosť a konanie - a ako mohutná činnosť, pane! Noetika sa pýta, čo je to poznanie, čo je to pravda. Etika sa musí pýtať, či pravde slúžime tak poctivo a úplne, ako máme.

Tak dobre: ale čo je to pravda?

Aha, otázka Pilátova. Prosím vás, čo to je, tam tí vtáci v parku?

Straky, páne prezident.

~~Máte~~

Máte lepšie oči. Nie sú to holuby?

Nie, straky.

Viete to bezpečne?

Viem. Už sa na ne chvíľu pozerám, a pozorne. Holuby lietajú inak.

Tak vidíte, sám ste povedal znaky pravdy: že to viete bezpečne, pretože ste sa pozorne pozeral, a ja som si svoje poznanie overil vami. Keď tak veľmi chcete definíciu pravdy, povedal by som: pravda je to, čo bezpečne a kriticky vieme, čo je skutočnosť uvedomelá. To je to celé: to, čo vieme, vedieť bezpečne a s istotou, aspoň s veškerou istotou tej doby dosiahnuteľnou. Ako to povedal Aristoteles: človek od prírody baží po poznání - áno, ale baží po poznání istom a bezpečnom. Potreba istoty, potreba presvedčenia a pravdy: to je základ a zmysel celej noetiky, nič a viac.

Povedali ste, že ste v mojich spisoch nenašiel kritiky a teórie poznania, žiadnu moju noetiku. Mohol by som povedať: je tam; ale aby ste ju nemuseli hľadať, tak vám ju naznačím, avšak len heslovito. Už sa myslím, nedostanem k tomu, aby som ex cathedra učil problematike a systematicke noetiky. Uvážte, že som rástol z Platóna, prekúsav sa skepsou Humovou, subjektivismom Kantovým, učil sa u Comta, Milla, Bretana a u toľko iných - čo tu je noetických otázok, s ktorými som sa musel vysporiasať!

Teda celkom stručne: ku každému jednotlivému poznatku, k poznaniu vôbec, prichádzame myslením. Človek je bytosť myslíaca, vedľa vôle a citov.

Myslenie: to je vnímanie a predstavovanie vecí - hmotných i nehmotných - skrze zmyslov, alebo v pamäti a v obraznosti, a za druhé je súdom o predstavovaných veciach. Vidíte niečo biele a čierne, čo sa pohybuje; že

to sú straky, to je už váš úsudok. Pravda je v úsudkoch, nie v predstavách. Posudzujeme predstavované veci, máme o nich svoju mienku, svoje presvedčenie. To je to plus, ktoré z púhej predstavy robí poznatok.

Teda poznatok je úsudok spojený s presvedčením.

Alebo tak: poznatok je úsudok uvedomelý, úsudok, ktorý vedome usiluje o pravdu, o istotu a bezpečnosť. Úsudkom vypovedáme, že v niečo veríme a v čo, že sme o niečom presvedčení. Presvedčenie je viera zdôvodnená; hovoríme, že sme si o tom a o tom istí úplne, že máme o tom bezpečnú znalosť. Jedným slovom: istota.

Usilovať o istotu: to znamená dobre pozorovať to, o čom súdime, byť pozorný, byť kritický. Poznanie je uvedomením kritickým. Myslieť, poznávať, vedieť, to znamená dobre si uvedomiť, čo vieme a čo nevieme, čo sme poznali, čo nepoznáme, čo poznať nemôžeme. Kritickosť neznamená váhavosť, nerozhodnosť, pochybovačnosť alebo skepsu. Byť kritický, to je skúmať, preskúšať, kontrolovať, overovať svoje poznatky. To je aspoň jedno kritérium pravdy: pravda je úsudok, ktorý obstál v skúšobnom ohni kritiky.

A nielen kritiky našej. Každé vedecké poznanie je podrobené ustavičnej kontrole a kritike nespočetných ľudí; môže byť a je stále overované, korigované alebo potvrdzované. Nepribúdajú nielen poznatky, ale i metódy kritické; len uvážte, čo už dnes máme experimentácie a merania! Kritika druhých a kritika ustavičná, tá veľká súčinnosť v hľadaní pravdy je tiež jedna zo záruk nášho poznania. Nemôžeme si myslieť, že už máme dost poznania a samú pravdu; ale môžeme si byť istí - a to je noetická istota, že sa postupom vekov budeme pravde viac a viac blížiť.

o mýtaxe

Znovu hovorím: kritickosť nie je skepsa. Pochybovanie nie je počiatkom myslenia, ako sa niekedy usudzuje.

Už preto nie, že skepsa je vývojovo neskorá.

No áno. Od prírody je človek dôverčivý, povedal by som "veriaci". Verí svojim zmyslom, obraznosťou i pamäťou, verí rozumu, citom, snahám i vôľou, verí sebe, ale i iným; verí slepo, detinsky, naivne. Viete, ako nekriticky veria ľudia veriť i dnes, a čo potom len človek primitívny! Primitív nerozlišuje medzi skutočnosťou a výplodmi fantázie, snami, vidinami, fikciami, dohadmi, analógiami; impulzívne koná a impulzívne, bezuzdne tiež myslí. Jeho výklad sveta a života je zmes skúseností a poznatkov s nekritickým bájením a s prepjatými tradíciami. Je to, povedal by som, duševný stav absolutizmu; prvotný človek slepo podlieha vodcovi, duchovne kňazom. Tento noetický stav nazývam mýtickým - v mytológii primitívov sa nám javí úplne zreteľne.

Metóda mýtckosti je analógia. Primitívny človek si vykladá svet podľa seba samého, podľa svojho vedomia a funkcií svojho tela, podľa svojho najbližšieho okolia, podľa svojho kmeňa, vôbec podľa svojej skúsenosti. Mýtcky naladený človek je naivný egocentrista a egoista, nie je sám sebe hádankou a nie je mu hádankou svet.

Egoista, ktorý vlastne nepozoruje seba samého.

Áno. Primitív je úplne pohrúžený do svojho okolia, je úplný objektívista; do seba sa človek pozernejšie pozerá hodne neskôr. Dedinčan je i dnes objektívnejší než mestský človek, robotník než intelektuál; dieťa sa pohrúžuje vo veci tak, že si dlho neuvedomuje samo seba. Až v pokročilejšom veku, aby som tak povedal, pozerá sa človek i do seba, nielen okolo seba. Že sprvu svoje ja premieta do svojho okolia, to sa deje spontánne, bez kritiky a bez úmyslu, úplne naivne. V dianí okolo seba a v pohybu vecí hľadá primitívny človek sily podobné tým, ktoré hýbu ním; podľa analógie svojho ja vidí živé a činné bytosti, duchy, bôžkov a bohov vo veciach pominuteľných, alebo ich kladie za veci a nad

ne ako hýbateľov a pánov vecí. Usporiadať tie mýtické predstavy v mytologické systémy, to už je ďalší vývoj myslenia; povážte, že na to mal primitív tisíce rokov času, že v nich je vývoj dlhší než vo vede - nie je divu, že sa toľko mytológie udržalo i v našich pojmoch a predstavách. Prosím vás, Gréci a Rimania mali, pamätám si dobre, cez tisíc tridsať tisíc všelijakých nadľudských, transcendentných božstiev a polobožstiev. I primitíva zaujíma celý svet; nedá mu to, aby sa nepýtal, odkiaľ sa svet vzal musí mať akýsi názor o spoločnosti, v ktorej žije, premýšľa o sebe a o svojom osude, odkiaľ sa vzal, ako sa narodil, ako sa udržuje život, čo znamená smrť - skrátka, človek má od pradávna nejaký názor na svet a na život, má nejakú tú filozofiu. Primitívnu, mýtickú -

-a starú ako pazúrkove nástroje.

Však ona, panáčku, sa nestratila, je v nás zahrabaná ako ty pazúrkove nože, šípky a sekery v zemi. Až budeme lepšie poznať súčasného človeka, najdeme ešte hocičo z jeho prvotnej mýtickosti. Je v nás ešte ažaž toho naivného egocentizmu, tej viery v bôžkov a bubákov; ak chcete dôkazy, nájdete ich ľahko - napríklad v politike.

Vedenie a mýtus

Povedal by som ako literát, my literáti sa bez mýtickosti nezaobídeme.

Pône, ani my filozofovia nie. Básnik sa líši od vedca a filozofa, i keď filozofia bola dosť prípadne nazvaná pojmovým románom; básnik, umelec myslí obrazmi, vedec a filozof pojmi. Ale ani vedec sa nezaobíde bez fantázie, aby som užil terminológie Goethovej: bez fantázie exaktnej. Duchovný vývoj jednotlivca i spoločnosti je práve v tom, že sa povolne opúšťa ľahkoverný mýtus a prijíma sa poznanie kritické. Mýtickosť ustupuje vede, ale vo vede zostávajú zbytky mýtu a tvoria sa i mýty nové - čo chcete, človek je mýtofil; mýtickosť a vedeckosť nie sú v ňom príkro oddelené, prešľupujú sa. Filozofiu máte mýtickejšiu než vedu, pretože veda sa obmedzuje na svoj obor, kdežto filozofia zaberá všetky obory, celý život a svet. Človek primitívny je vo svojej teórii, vo výklade sveta hrhr; človek vedecký, kritický stáva sa skromnejším, vie, ako málo vie. A v obecnom živote - to isté miešanie. Keď pozorujete súčasnú spoločnosť, nájdete v nej tesne vedľa seba najrôznejšie stupne a druhy mýtickosti a vedeckosti, nájdete úplný primitivizmus -

Ako povedal neviem už kto: medzi nami žije pračlovek i stredovek -

Mo, a žije i starovek, žije Sokrates, Platón, Aristoteles, a nielen tí: v dnešnom človeku nežije len minulé, ale i budúce. Vývoj - v prírode i v človeku - nie je len samá zmena, je i uchovanie starého a tvorenie nového, budúceho.

Nezabudnite: mýtus sa tvoril tisíce a tisíce rokov - preto je kolektívny, je tradičný a dostávalo sa mu ľahko všeobecného konsenzu. Proti tomu kritickosť, vedeckosť ako vec nová je individuálna, rodí sa z osobného nadania a z osobnej skúsenosti - preto na vyššom stupni vzdelania vzniká obecný konsenzus ďaleko horšie. Veda nie je kolektívna, ale kooperatívna; a to viete, kooperácia je vždy, v myslení ako i vpraxi, ťažšia než spontánny hromadný konsenzus. Konflikt kritického vedenia a mýtickej viery sa v celých dejinách javí ako konflikt jadincov a minorit s majoritou.

Pozrite sa len do dejín filozofie, Grékmi počínajúc: ako skoro po Homéroví a Hesiodovi, po tvorcov a oslavovateľoch mýtov vzniká filozofia, ktorá už nevykladá svet pomocou bohov a bôžkov a hľadá ju vyvodit' z jedného empiricky daného princípu - z vody, zo vzduchu, z akejsi pralátky: to máte Thaleta, Anaximena, Anaximandra - a z čísla: Pythagorejci - zase nové mýty. Nota bene, hneď v tých začiatkoch vidíte tú abstraktnosť, o ktorej sme hovorili. Neskôr sa prijíma pre výklad sveta mnohosť princí-

pov: Empedokles, Anaxagoras a Demokrit už skládajú vesmír z prvkov, z atómov, a prichádza k platnosti i usporadovajúci rozum, Nus u Anaxagora; to je začiatok filozofického učenia o účelnosti svetového poriadku, začiatok teizmu i monoteizmu. A je dôležité, že tí prví filozofovia a všetci ostatní po nich, či už výslovne, alebo akosi medzi riadkami sa postavili proti mytológii, proti viac menej ustrnulej teológii ľudového náboženstva. Odtiaľ odpor kňazov, príliš často oficiálnych mytológov, proti filozofii a vede - v Anaxagorovi, v Sokratovi máme prvé obeť tohoto konfliktu viedenia a slepej viery. A je pochopiteľné, že sa v takzvanej sofistike už hlási skepticizmus, individualizmus a do istej miery i subjektivismus. Predom sa filozofovia zaoberali svetom vonkajším, až len neskôr svetom vnútorným - Sokrates, ako bolo povedané zniesol filozofiu z nebies na zem; človek bol prvotne radikálny objektivista, až neskôr obracia pozornosť tiež na subjekt, do svojho vlastného vnútra.

Iracionalizmus

Tak ten noetický vývoj ľudstva: najstaršia teória je, že bezpečné a pre život najdôležitejšie poznanie, koniec koncov všetko poznanie vôbec bolo ľuďom zjavené; bezpečnosť a nevyvratnosť poznania je zaručená najvyššou autoritou, božstvom samým.

To teda má noetiku i černošský čarodejník, keď tvrdí, že jeho ústami hovorí duch.

Veľa tej noetiky asi nemá - ale svoj systém poznania má: je typickým iracionalistom. Zjavenie sa obyčajne dostáva vyvolenému jedincovi - kňazovi, prorokovi priamo, a ostatní ľudia ho prijímajú od neho pasívne, slepo, poslušne. Viera v nadprirodzené zjavenie žije doposiaľ a stále. To viete, bolo by divné, keby sa Boh zjavoval ľuďom len za biblických dôb. I dnes sa vyskytujú ľudia, ktorí sa považujú za orgán vyššieho a nadprirodzeného zjavenia. A okrem toho sa niektoré zvláštne duševné stavy pokladajú za akési quasi zjavenia; nadpriemerne nadané vodcovské osoby bývajú podnes prijímané, akoby boli nástrojmi nejakej vyššej inteligencie - nielen v náboženstve, ale i v umení, v politike a inde. Sem môžete pripočítavať i vieru v inšpiráciu; spadá sem mystika, údajné prímé spojenie s božstvom; sem patrí i moderný okultizmus, viera v tušenie a iné tajomné poznatky. Koniec koncov v istých obmenách nájdete vieru v zjavenie i u vynikajúcich moderných filozofov: čo iného sú Jamesove výnimočné skúsenosti, čo iného je Bergsonova intuícia, čo je iracionalizmus, hlásaný v našich dňoch? A čo je najmodernejší nacionalizmus, prehlasujúci "zdravý cit, inštinkt" národa za najvyšší zákon?

To je to: kde ľuďom nestačí ich rozum a súdnosť, musia si nájsť nejakú autoritu, noeticky často dosť pochybnú; chcú mať vieru a istotu, "vem kde vem". Odtiaľ slepá viera, povera, cirkevnictvo; odtiaľ - v politike - mýtická viera v kolektívne heslá. Masa, doba chce to a to, velí to a to, a basta. Pohodlná teória tiež diktátorov a demagógov. Samozrejme, je tu treba rozlišovať dvoje. Kolektívne pojmy, ako národ, štát, cirkev, trieda, duch doby sú väčšine ľudí príliš zložité alebo skorej nepredstaviteľné; musia si ich zjednodušiť na nejakú formulu, ktorú potom považujú za platný výraz toho kolektíva. Proste celkom primitívne antropomorfizovali nebo, prírodu, tak ako ich predkovia. A tá kolektívna mystika nebýva často nič iného než maskovaný egoizmus - trebárs egoizmus skupiny, strany, triedy. Ľudia, ktorí hovoria menom národa alebo doby, pričítajú sebe samým ten jedine správny cit a zmysel pre národ, vlasť, dobu; tí druhí, hlavne tí kritickejší, podľa nich toho pravého citu a zmyslu nemajú, sú reakcionári, zradcovia a podobne. To viete, taká noetika v politike bujnie doposiaľ, a nie len u nás.

Nebolo by spravodlivé nepripomenúť, že tomu politickému primitivismu do istej miery poskytujú zbraň tí filozofovia a psychológovia, ktorí cit a vôľu - tiež pudy - stavajú proti rozumu a nad neho - emocionalisti a voluntaristi. A predsa v každej školskej psychológii sa žiaci môžu dočítať

že nie je citov a vôle bez predstáv a súdov, že teda čistého citu a vôle nie je, a že city sú rôzne podľa kvality. Tiež zločinec má city, je vedný a hnaný citmi a vôľou. Cit ani vôľa nie sú argumentami, ak chýba rozum. Ako a čím budeme rozhodovať, ktorý zo zrážajúcich sa citov, ktorá z odporujúcich si vôlí je správnejšia a lepšia? Zase rozumom a kritikou.

A nielen z citov a z vôle sa robí taká nadrozumná autorita, ale i z pudov, keď sa k nim pridá epitetom ornans: zdravý, prirodzený, neodolateľný, je najmocnejšia noetika a etika hotová. Všimnite si, aké hlúposti niektorí spisovatelia prevádzajú s pohlavným pudom, niektorí demagógovia s národným inštinktom, s živelným odporom proti niečomu a kdesi čosi; divná psychológia a ešte divnejšia noetika...

Samizdat.sk

Antoine de Saint - Exupéry: Moja planéta; Praha 1981

Vojnový pilot

Porážka...Vítazstvo...Neviem dobre užívať týchto formulí. Sú víťazstva, ktoré povznášajú, iné, ktoré sú mrzké. Porážky, ktoré vraždia, a iné, ktoré prebúdžajú. Život sa nedá vyjadriť stavmi, ale činnosťou. Jediné víťazstvo, o ktorom nemôžem pochybovať, je víťazstvo, ktoré spočíva v mocnom zrne. Zrno víťazí tým okamihom, kedy je zasiate do širšej žirnej zeme. Ale je nutné nechať uplynúť čas, aby sme boli svedkami jeho triumfu v podobu obilia.

Dnes ráno nebolo nič než rozbitá armáda a rozvrátené davy. Ale rozvrátený dav už nie je rozvrátený, ak existuje len jediné vedomie, ktoré ho znovu viaže dohromady. Kamene na staveništi ležia len zdanlivo bez lađu a skladu, ak je kdesi na staveništi jeden jediný človek, ktorý má v m mysli katedrálu. Neznepokojuje ma beztvare blato, ak kryje zrno. Zrno ho vysaje, aby mohlo stavať.

Každý, kto začne rozjímať, mení sa v sejbú. Každý, kto objaví nejakú samozrejmu pravdu, zatahne všetkých za rukáv, aby im ju ukázal. Každý, kto vynájde, okamžite hlása svoj vynález. Neviem, ako sa vyjadří, alebo ako bude konať taký Hochedé. Ale nezáleží mi na tom. Bude okolo seba šíriť svoju kludnú vieru. Už mi je jasná zásada víťazstva: ten, kto si poistí miestečko kostolníka alebo stoličnice v postavenej katedrále je už porazený. Ale každý, kto nosí v srdci katedrálu, ktorú chce postaviť, je už víťazom. Víťazstvo je plodom lásky. Láska sama pozná tvár, ktorú je treba zhnietiť. Láska sama k nej vedie. Rozum má cenu, len ak slúži láske...

Sochár je obťažovaný váhou svojho diela. Nezáleží na tom, že nevie, ako ho bude modelovať. Od zmáčknutia palcom k zmáčknutiu palcom, od omylu k omylu, od rozporu k rozporu pôjde priamo vpred cez hlinu k svojmu výtvoru. Ani rozum, ani úsudok nie sú tvorcami. Ak nie je sochár nič než veďa a rozum, jeho rukám bude chybiť génus.

Až príliš dlho sme sa klamali v úlohe rozumu. Zanedbali sme podstatu človeka. Domnievali sme sa, že z naučenej obratnosti prízemných duší môže vzísť víťazstvo vo vznešených sporoch, že chytrácke sebestvo môže nadchnúť k obetavosti, že vyschnuté srdce môže strhujúcim rečením zjednocovať v bratstve alebo v láske. Zanedbali sme Bytie. Semienko cédro, či chce alebo nechce, stane sa cédrom. Semienko pýru bude zase len pýrom. Nabudúce nechcem súdiť človeka podľa formulí, ktoré ospravedľujú jeho rozhodnutie. Až príliš ľahko nás klamú ako slovné záruky, tak zameranie činov. Neviem, či ten, kto sa uberá k svojmu domovu, ide vstrieč hádke, alebo láske. Opýtam sa: "Aký je to človek?" Iba tak poznám, kam tiahne a kam pôjde. Človek ide koniec koncov vždy len tam, kam tiahne.

... Duchovné spoločenstvo ľudí vo svete nepôsobilo v náš prospech. Ale keby sme boli založili toto spoločenstvo ľudí vo svete, boli by sme zachránili svet i seba. Zlyhali sme v tejto úlohe. Každý je zodpovedný za všetkých. Po prvý raz chápem jedno tajomstvo náboženstva, z ktorého vzišla civilizácia, ktorého sa dovolávam ako svojho: "Vziať na seba hriechy sveta..." A každý nesie všetky hriechy všetkých ľudí.

Chápem zmysel pokory. Nie je sebatúpením. Je priamo podstatou činnosti. Keď s úmyslom, aby som sa ospravedlnil, ospravedľujem svoje nešťastia osudom, podrobujem sa osudu. Ak ich ospravedľujem zradou, podrobujem sa zrade. Ale ak vezmem bremeno chyby na seba, dovolávam sa svojej ľudskej sily. Môžem pôsobiť na to, čím som. Som podstatnou časťou ľudského spoločenstva.

Je teda vo mne niekto, proti ktorému bojujem, aby som rástol. Bolo treba toho obtiažneho letu, aby som v sebe ako tak rozpoznal individuum, proti ktorému bojujem, od človeka, ktorý rastie. Neviem, či za niečo stojí obraz,

ktorý ma napadá, ale hovorím si: Ľudský jédinec je len cesta. Až človek, ktorý sa po nej dá, má význam.

Nemôžu ma už uspokojiť pravdy našich polemík. Načo obviňovať jednotlivcov. Sú len cestami a priechodmi. Porážka sa ovšem prejavuje zlyhaním jednotlivcov. Ale civilizácia hnetie ľudí. Ak však tá, ktorej sa dovolávam, je ohrozená zlyhaním jednotlivcov, mám právo sa pýtať, prečo ich nehnetla inak.

Civilizácia rovnako ako náboženstvo obviňuje sama seba, ak si narieka na vlašnosť svojich verných. Má ich naplňovať nadšením. Rovnako, ak si narieka na nenávisť neveriacich. Má ich obrátiť na vieru. Nuž, moja civilizácia, ktorá kedysi dokázala veľké veci, ktorá rozplamnila svojich apoštolov, zlomila násilníkov, oslobodila národy otrokov, nedokázala dnes už ani nadchnúť, ani obrátiť na svoju vieru. Ak sa snáším prísť na koreň rozličných príčin svojej porážky, ak túžim znovu ožiť, musím najprv nájsť vzneš, ktorú som stratil.

Lebo s civilizáciou je tak ako s obilím. Obilie živí človeka, ale človek zase zachraňuje obilie, ktorého sejbu zhromažďuje do sýpok. Zásoba zrna od jednej obilnej žatvy do druhej je uctievaná ako dedičstvo.

Nuž, i keď som si zachoval obraz civilizácie, ktorej sa dovolávam ako svojej, stratil som pravidlá, podľa ktorých sa prenášala. Zisťujem dnes večer, že slová, ktorých som užíval už prenikali k podstate. Tak som hlásal demokraciu, a netušil som, že o vlastnostiach a osude človeka už nevyslovujem súhrn pravidiel, ale len súhrn priání. Príal som si ľudstvo bratské, slobodné, šťastné. Zaiste. Kto nesúhlasí? Vedel som vyložiť, "aký" má byť človek. - Nie však "kto" má byť.

Hovoril som o spoločenstve ľudí, a nespresnil svoje slová. Ako keby klíma, o ktorej som sa už zmienil, nebolo plodom zvláštnej architektúry. Zdalo sa mi, že pripomínam samozrejmu pravdu. Nie je samozrejmych právd. Fašistická tlupa, trh na otrokov, to sú tiež ľudské spoločenstvá.

Nežil som v tom spoločenstve ľudí ako architekt. Užíval som jeho mieru, jeho znášateľnosť, jeho blahobyt. Nevedel som o ňom nič iného, než že v ňom bývam. Býval som v ňom ako ten kostolník alebo tá stoličnica v kostole. Teda ako príživník. Teda ako premožený.

Tak je tomu s cestujúcimi na loď. Užívajú loď a nič jej nedajú. Pod ochranou salónov, ktoré pokladajú za neotresiteľný rámec pokračujú vo svojich hrách. Nevedia nič o námahe kľných vzpier pod večným tlakom mora. Akým právom si sťažujú potom, keď búrka loď rozdrťí? Ak jednotlivci splaheli, ak som bol porazený, načo si mám nariekať?

Existuje spoločná miera vlastností, ktoré prajem ľuďom svojej civilizácie. Existuje svorník do klenby toho zvláštneho spoločenstva, ktoré majú založiť. Existuje princíp, z ktorého kedysi všetko vyšlo, korene, kmeň, vetvy i plody. Aký je to princíp? Bol mocným zrnom v ľudskej prsti? Len on zo mňa môže urobiť víťaza.

Moja civilizácia spočíva na kulte človeka skrze jednotlivca. Po celé storočia sa snažila ukázať človeka, ako by bola učila rozpoznávať katedrálu skrze kamene. Hlásala takého človeka, ktorý ovládal jednotlivcov...

Lebo ak definujeme človeka mojej civilizácie, nevychádzame z ľudí. Naopak ľudia sú definovaní ním. Je v ňom ako v každej bytosti niečo, čo nemôže vyložiť látka, z ktorej sa skladá. Katedrála je niečo iného než súhrn kamenov. Je geometriou a architektúrou. Nedefinujú ju kamene, naopak ona obhacuje kamene svojim vlastným významom. Kamene sú zušľachtené tým, že sú to kamene katedrály. Najrozličnejšie kamene slúžia jej jednote. Katedrála zahrňuje všetko do svojho chorálu, až po najpitvornejšie chrlice.

Ale pomaly som zabudol na svoju pravdu. Domnieval som sa, že človek je súhrnom ľudí, ako kameň je súhrnom kamenov. Zamenil som katedrálu a súhrn kamenov a tak pozvoľna zaniklo dedičstvo. Je treba obnoviť človeka. Veď on je podstatou mojej kultúry. Veď on je kľúčom môjho spoločenstva. Veď on je princípom môjho víťazstva.

Je ľahké založiť spoločenský poriadok na podriadenosti každého jednotlivca pravidlom. Je ľahké vytvoriť slepého človeka, ktorý by prijal bez odhovárania akéhokoľvek pána a akýkoľvek korán. Ale oveľa cennejšie je, ak sa nám podarí oslobodiť človeka a naučiť ho, aby si vládl sám.

Ale čo to znamená "oslobodiť"? Ak oslobodím na púšti človeka, ktorý nič neprežíva, čo znamená jeho sloboda? Existuje len sloboda "niekoho", kto niekam ide. Oslobodiť toho človeka by naučilo naučiť ho smädiť a ukázať mu cestu ku studni. Až len vtedy sa mu naskytne možnosť činov, ktoré už nebudú bez významu. Oslobodiť kameň neznamená nič, ak mie je ťiaže. Lebo kameň i tak nikam nepôjde, i keď bude slobodný.

Nuž, moja civilizácia sa snažila založiť ľudské vzťahy na kulte človeka, ktorý je nad kult jednotlivca, aby správanie každého voči sebe samému i voči druhým nebolo už slepým podriadením zvyklostiam mraveniska, ale slobodným prejavom lásky.

Neviditeľná cesta ťiaže oslobodzuje kameň. Neviditeľné svahy lásky oslobodzujú človeka. Moja civilizácia sa snažila urobiť z každého človeka vyslanca rovnakého panovníka. Hľadela na jednotlivca ako na ukazovateľa smeru alebo zvestovateľa niečoho väčšieho, než je on sám, ponúkla jeho slobodnému vzostupu smery magnetickej príťažlivosti.

Poznám dobre pôvod toho silového pola. Po celé storočia pozerala moja civilizácia k Bohu len skrze ľudí. Človek bol stvorený k obrazu božiemu. Uctieval sa Boh v človeku. Ľudia boli bratmi v Bohu. Tento obraz Boha dodával každému človekovi nezničiteľnú dôstojnosť. Vzťahy človeka k Bohu boli samozrejým základom povinnosti každého jedného k sebe alebo k druhým.

Moja civilizácia je dedičkou kresťanských hodnôt. Budem uvažovať o stavbe katedrály, aby som bol schopný lepšie pochopiť jej architektúru.

Nazeranie Boha urobilo ľudí rovnými, lebo si boli rovní v Bohu. A táto rovnosť mala jasný význam. Lebo rovní si môžu byť ľudia v niečom. Vojak a kapitán sú si rovní v národnosti. Rovnosť je už len slovom zabeného zmyslu, ak nie je nič, k čomu by sa mohla upnúť.

...Chápem význam lásky k blížnemu, ktorá mi bola hlásaná. Láska k blížnemu slúžila Bohu skrze jednotlivca. Bola povinnosťou k Bohu, či šlo o jedinca akokoľvek bezvýznamného. Táto láska k blížnemu nepokorovala toho, kto sa jej zúčastnil, ani ho nespútavala reťazmi vďačnosti, lebo dar sa neobracal k nemu, ale k Bohu. Prejavy lásky k blížnemu naopak neboli zase nikdy poctou vzdávanú bezvýznamnosti, hlúposti alebo nev domosti. Lekár bol povinný nasadiť svoj život v starostlivosti o najobývanejšieho človeka zasiahnutého morom. Slúžil Bohu. Nestrácal ani noc prebdenú u lôžka zlodeja.

Moja civilizácia, dedička božia, vykonala tak z lásky k blížnemu dar človeku skrze jednotlivca.

Chápem hlboký význam pokory, požadovanej od jednotlivca. Nijakým spôsobom ho nepomížovala. Povznášala ho. Osvetlovala mu jeho úlohu vyslanca. Rovnako ako ho nútila, aby ctí Boha prostredníctvom iných, zaväzovala ho tiež, aby ho ctí v sebe samom, aby sa stal zvestovateľom Boha. Ukladala mu, aby zabúdal na seba a tým rástol, lebo keď sa jedinec nadchne svojou vlastnou dôležitosťou, cesta sa okamžite zmení v múr.

Moja civilizácia, dedička božia, hlásala tiež úctu k sebe samému. to jest úctu k človeku skrze seba sama.

Chápem konečne, prečo láska k Bohu urobila ľudí návzájom zodpovedných a nastolila im nádej ako cnosť. Lebo z každého z nich urobila vyslanca rovnakého Boha, spočívala v rukách každého spása všetkých. Nikto nemal právo zúfať, lebo bol zvestovateľom väčšieho, než bol sám. Beznádej bola poprením Boha v sebe samom. Povinnosť dúfať by sa bola mohla vyjadriť

znamenalo

slovami: "Ty sa teda pokladáš za tak dôležitého? Aká domýšľavá je tvoja beznádej!"

Moja civilizácia, dedička božia, urobila každého jednotlivca zodpovedného za každého jedinca. Jedinec sa musí obetovať za záchranu pospolitosti, ale nejde pritom vôbec o slaboduchú aritmetiku. Ide o úctu k človekovi skrze jedinca. Skutočná veľkosť mojej civilizácie je v tom, že sto baníkov cíti povinnosť nasadiť svoje životy pre záchranu jedného jediného zasypaného baníka. Zachraňujú človeka.

V tom svetle jasne chápem výzvam slobody. Znamená slobodu rastúceho stromu v silovom poli jeho semena. Je pre človeka ovzduším vzostupu. Je ako priaznivý vietor. Len z milosti vetra sú plachetnice na mori slobodné.

Človek takto vytvorený by mal silu stromu. Aký priestor by dokázal pokryť svojimi korenmi! Ktorú ľudskú dreň by nevysal, aby jej dal rozkvitnúť na slnku!

Ale ja som všetko pokazil. Rozmrhal som dedičstvo. Nebhal som zotlieť pojem človeka.

Moja civilizácia predsa vynaložila úctihodnú energiu a genialitu na záchranu kultu vladára nazeraného skrze jedinca a na záchranu vznešenosti ľudských vzťahov, ktoré tento kult zakladal. Všetko úsilie humanizmu mierilo len k tomuto cieľu. Humanizmus si uložil ako výlučné poslanie osvetliť a ďalej udržiavať prvenstvo človeka pred jednotlivcom. Humanizmus hlásal ~~vo~~ vieru v človeka.

Ale keď sa má hovoriť o človeku, narážate na jazykové obtiaže. Človek sa odlišuje od ľudí. Nepovie nič podstatného o katedrále, ak hovoríte len o kamenoch. Nepovie nič podstatného o človeku, keď sa ho snažíte definovať ľudskými vlastnosťami. Humanizmus teda postupoval predom zahradeným smerom. Snažil sa postihnúť pojem človeka logickou a etickou argumentáciou a preniesť ho takto do vedomia.

Žiadny slovný výklad nenahradí rozjímánie. Jednota bytia je slovami neprenosná. Keby som chcel naučiť lásku ku ktorejkoľvek vlasti alebo panstvu ľudí, ktorých civilizácia by túto lásku nepoznala, nemal by som po ruke žiadny argument, aby som ich pohol. Lebo panstvá vytvárajú polia, pastviny a dobytok. Každá časť zvlášť a všetky dohromady majú za úlohu obohacovať. Je však v panstve niečo, čo uniká materiálnemu rozboru, lebo sú vlastníci, ktorí by z lásky k nemu sa priviedli na mizinu, len aby ho zachránili. A zase naopak toto "niečo" dodáva jednotlivým ~~existenciám~~ hmotným častiam zvláštnu ušľachtilosť. Stávajú sa dobytkom panstva, lúkami panstva, poliami panstva...

Tak sa stávame človekom určitej vlasti, určitého remesla, určitej civilizácie, určitého náboženstva. Ale aby sme sa mohli dovolávať týchto podstát, musia v nás najprv mať pevný základ. A tam kde existuje vedomie vlasti, tam ich žiadna reč neprenesie. Podstatu, ktorej sa dovolávame, v sebe vytvoríme len činmi. Náš humanizmus zanedbal činy. Jeho pokus zlyhal.

Základný čin tu dostal svoje meno. Je to obeť.

Obeť neznamená ani okleštenie, ani pokánie. Je to v podstate čin. Je to dar seba sama podstate, ktorej sa bude človek snažiť dovolávať. Len ten pochopí, čo je panstvo, kto mu obetuje časť seba sama, kto bude bojovať, aby ho zachránil, a znášať strádanie, aby ho skrášlil. Potom sa v ňom prebudí láska k panstvu. Panstvo nie je súhrn záujmov, to je omyl. Je súhrn darov.

Pokiaľ sa moja civilizácia opierala o Boha, zachraňovala práve pojem obete, ktorá vnášala Boha do srdca človeka. Humanizmus zanedbal základnú úlohu obete. Usiloval zanietiť človeka slovami, a nie činmi.

Tiež k tomu, aby zachránil človeka nazeraného skrze ľudí, nemal nič iného než toto slovo skrášlené veľkým počiatočným písmenom. Boli sme v nebezpečenstve, že jedného dňa skĺzneme po ošemetnom svahu a zameníme človeka so symbolom priemeru alebo súhrnu ľudí. Boli sme v nebezpečenstve, že zameníme našu katedrálu za hromadu kameňa.

A tak sme ponáhle stratili dedičstvo.

Miesto aby sme upevnili práva človeka právami jedincov, začali sme hovoriť o právach celku. Videli sme, ako sa nenápadne zavádza morálka celku, ktorá nadbá človeka. Táto morálka objasní, prečo má jednotlivec povinnosť obetovať sa za spoločenstvo. Nevysvetlí však bez pohrávania so slovami, prečo má spoločenstvo povinnosť obetovať sa pre jediného človeka. Prečo je spravodlivé, aby zomrelo tisíc ľudí pre oslobodenie jediného človeka nespravodlivo uvezneného. Ešte to máme v pamäti, ale poľnohna na to už zabúdame. A predsa práve v tejto zásade, ktorá nás tak odlišuje od mraveniska, spočíva predovšetkým naša veľkosť.

Čo sme mohli postaviť proti náboženstvu štátu alebo masy? Čo sa stalo s našim mohutným obrazom človeka zrodeného z Boha? Je sotva ešte k rozpoznaní v tom slovníku, ktorý sa úplne zbavil svojej podstaty.

Ponenáhle sme zabúdali na človeka a svoju morálku sme pritom obmedzovali na problémy. Vyžadovali sme od každého, aby neubližoval druhému jednotlivcovi. Od každého kameňa, aby neubližoval druhému kameňu. A zaiste že si neubližujú, keď ležia bez ladu a skladu na poli. Ale poškodzujú katedrálu, ktorú by boli založili a ktorá by bola odplatou založila ich vlastný význam.

Hlásali sme ďalej rovnosť ľudí. Ale pretože sme zabudli na človeka, nechápali sme už nič z toho, o čom sme hovorili. Pretože sme nevedeli, na čom založiť rovnosť, urobili sme z nej neurčité presvedčenie, ktoré nám nebolo k ničomu. Ako definovať na úrovni jednotlivcov rovnosť medzi mudrcom a tupcom, medzi hlupákom a géniom? Rovnosť na úrovni hmotných statkov vyžaduje, ak ju chceme definovať a realizovať, aby všetko zaujímalo to isté miesto a hralo rovnakú úlohu. A to je absurdné. Zásada rovnosti sa v tom prípade zvrháva v zásadu totožnosti.

Pokračovali sme v hlásaní slobody človeka. Ale pretože sme zabudli na človeka, definovali sme slobodu ako neurčitú vôľu, obmedzenú len krivdou páchanou na inom. A to nemá naprosto zmyslu, lebo nie je čin, ktorý by nezasahoval bližného. Ak sa zmrzačím ako vojak, zastreliť ma. Nie je vôbec osamoteného jedinca. Kto sa oddeľuje od obce, uráža ju. Kto je smutný, rozosmutňuje ostatných.

Som silnejší, ak nájdem sám seba. Ak náš humanizmus znovunastolí človeka, ak budeme vedieť založiť svoju pospolitosť a ak k jej založeniu použijeme jediného nástroja, ktorý je účinný: obeť. Naša pospolitosť, tak ako ju naša civilizácia vybuodovala, nebola predsa súhrnom našich záujmov - bola súhrnom našich darov.

Budem bojovať za prvenstvo človeka pred jedincom - za prvenstvo univerzálneho pred ojedinelým.

Verím, že kult univerzálneho podnecuje a spútava jednotlivé osobné bohatsvá - a zakladá jediný skutočný poriadok, totiž poriadok života. Strom, to je poriadok, i keď má korene, ktoré sa líšia od vetiev.

Myslím, že kultu ojedinelosti ide v pätách smrť - lebo on zakladá poriadok na podobnosti. Zmiešava jednotu bytia s totožnosťou jeho častí. A pustoší katedrálu, aby zrovnal kamene do radu. Bude teda bojovať proti každému, kto by usiloval vnútiť ojedinelý zvyk iným zvykom, jediný národ iným národom, jediné plemeno iným plemenám, jediná myšlienku iným myšlienkám.

Verím, že prvenstvo človeka zakladá jediná rovnosť a jediná slobodu, ktoré majú nejaký význam. Verím v rovnosť práv človeka u každého jedinca. A verím, že jediná sloboda je sloboda vzostupu človeka. Rovnosť nie je totožnosť. Sloboda nie je exaltácia jedinca proti človekovi. Budem bojovať proti každému, kto by chcel podriaadiť jedincom - rovnako ako mase jedincov - slobodu človeka.

Verím, že moja civilizácia nazýva láskou k bližnému obeť povolenú človekovi, aby nastolil svoju vládu. Láska k bližnému je dar daný človeku,

skrze prostrednosť jednotlivca. Ona je základom človeka. Budem bojovať proti každému, kto bude tvrdiť, že môj súcit ctí prostrednosť, a kto popre človeka a uväzní tak jedinca navždy v prostrednosti.

Budem bojovať za človeka. Proti jeho nepriateľom. Ale tiež proti sebe samému.

Zem ľudí

Ak chceme porozumieť človekovi a jeho potrebám, ak chceme poznať to, čo je podstatné v ňom, nesmieme samozrejmosť našich právd klásť proti sebe. Áno, máte pravdu. Všetci máte pravdu. Logikou sa dá všetko dokázať. Pravdu má i ten, kto zvaluje všetky bolesti sveta na hrbaté. Ak vypovieme boj hrbatým, skoro budeme strhnutí jeho zápalom. Pomstíme zločiny hrbatých. A hrbatí sa iste tiež dopúšťajú zločinov.

Ak sa chceme dobrať toho podstatného, musíme na chvíľu zabudnúť na všetko, čo nás rozdeľuje, lebo v pätách tomuto rozdeleniu ide celý korán neochvejných právd a z nich plynúceho fanatizmu. Je možné deliť ľudí na pravičiarov a ľavičiarov, na hrbatých a nehrbatých, na fašistov a demokratov, a tie delítka sú nevyvratiteľné. Ale pravda, ako viete spočíva v tom, čo svet zjednodušuje, a nie v tom, čo tvorí chaos. Pravda, čo je reč, ktorá nám približuje vesmír. Newton "neobjavil" nejaký dlho utajovaný zákon, nerozluštil ho ako krížovku. Newton vykonal tvorivý čin. Dal základ ľudskej reči, ktorou možno vyjadriť pád jablka na lúku rovnako ako stúpanie slnka po oblohe. Pravda nie je to, čo sa dá vysvetliť, ale to, čo zjednodušuje.

Načo sa priesť o to, ktorá ideológia je lepšia? V prípade, že je možné ich vysvetliť, je možné i všetky vyvrátiť, a podobné spory len budia pochybnosti o ľudskom šťastí. A prito okolo nás všade majú ľudia rovnaké túžby. Chceme byť oslobodení. Kto kope krompáčom, chce vedieť, aký zmysel má kopanie. Ak kope väzeň, kopanie ho ponížuje a znamená to celkom niečo iné, než keď kope zlatokop, ktorého každé kopnutie povznáša. Galeje nie sú tam, kde sa kope krompáčom. Žiadna hmatateľná hrôza neexistuje. Galeje sú tam, kde rany krompáčom nemajú zmysel, kde neuspokojujú toho, kto kope, so spoločenstvom všetkých ľudí.

Preto sa snažíme utiecť z galejí.

Až si budem vedomí svojej úlohy, i tej úplne bezvýznamnej, až potom budeme šťastní. Až potom budeme môcť žiť v mieri a zomrieť v mieri, lebo to, čo dáva zmysel životu, dáva ho i smrti.